

Styremedlemmers erstatningsansvar der aksjeselskapet er drevet for kreditors regning

Kandidatnummer: 563

Leveringsfrist: 25. april 2013

Antall ord: 15 655

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Introduksjon av oppgavens hovedtema	1
1.2	Rettslig grunnlag.....	2
1.3	Rettslig plassering	3
1.4	Avgrensninger.....	3
1.5	Historikk	4
1.6	Rettskilder	5
1.7	Videre fremstilling	5
2	TVISTENS PARTER	6
2.1	Innledning	6
2.2	Skadevolder.....	6
2.3	Skadelidte.....	8
3	REELLE HENSYN.....	10
3.1	Innledning	10
3.2	Gjenoppretting	10
3.3	Prevensjonshensynet	10
3.4	Rettferdighet	12
3.5	Forutberegnelighet og klarhet	12
3.6	Prosessøkonomiske hensyn.....	13
4	ANSVARSGRUNNLAGET	14
4.1	Innledning	14
4.2	Risiko for skade	15
	4.2.1 Innledning.....	15
	4.2.2 Aksjelovens materielle pliktregler for styret	16

4.2.3 Risikofylte avgjørelser.....	23
4.3 Omfanget av mulige skader	25
4.4 Påregnelighet.....	25
4.5 Handlingsalternativer	30
4.5.1 Innledning	30
4.5.2 Delegasjon av ansvar til en tredjepart.....	30
4.5.3 Forebyggende tiltak	32
4.6 Handlingsunnlattelse	33
4.6.1 Innledning	33
4.6.2 Passive styremedlemmer	34
4.7 Oppsummering – kunne de erstatningsrettslige momentene benyttes?	35
4.8 Er det et vilkår at selskapet selv ikke kan oppfylle forpliktelsen for at styremedlemmet skal bli ilagt ansvar?	35
4.9 Forholdet til svensk og dansk rett	36
4.9.1 Svensk rett	36
4.9.2 Dansk rett.....	37
4.10 Oppsummering - hvor går grensen for at en handling eller unnlatelse skal være gjenstand for erstatning?	38
5 STYREMEDLEMMERS EVENTUELLE UNNSKYLDNINGSGRUNNER	40
5.1 Innledning	40
5.2 Kunnskap	40
5.3 Feilvurderinger.....	41
5.4 Sykdom	42
5.5 Arbeidsdeling mellom de enkelte styremedlemmer	43
5.6 Styremedlem som stemmer mot det erstatningsbetingende vedtak	44
5.7 Skadeevnens synbarhet ovenfor skadelidte	45
5.8 Hvem har bevisbyrden?	47
6 SÆRLIG OM MILJØHENSYN	48
6.1 Innledning	48

6.2 Ansvarsgrunnlaget	48
6.3 Pliktsubjektet.....	49
7 LEMPING	52
8 HVORFOR BLIR STYREFORMANNEN OFTEST ILAGT	
ERSTATNINGSANSVAR?	55
8.1 Innledning	55
8.2 Tredjemanns ulike utvelgelseskriterier	55
8.3 Er kravene til styreformannen strengere enn for de øvrige medlemmene?	56
8.4 Konklusjon	58
9 LITTERATURLISTE	59
Bøker.....	59
Festskrift	59
Artikler	60
Norsk lovgivning	60
Utenlandsk lovgivning	60
Forarbeider	60
Personlig meddelelse	61

1 Innledning

1.1 Introduksjon av oppgavens hovedtema

Ved stiftelse av et aksjeselskap har aksjonærene skilt ut en del av sine formuer i et eget rettssubjekt. Aksjonærene utøver sine rettigheter i selskapet via aksjene. Selskapsformuen tilhører formelt sett selskapet og kreditorene har fortrinnsrett til å søke dekning i denne.¹ Til gjengjeld innebærer aksjeselskapsformen et begrenset ansvar for aksjonærene. Aksjeselskapets kreditorer er i utgangspunktet henvist til å søke dekning i selskapets midler. Det skal således mye til for å kunne søke dekning for sitt krav på annen måte.² På bakgrunn av reglene om ansvarsbegrensning benyttes selskapsformen i stor grad i norsk næringsliv. Aksjeselskapsformen er særlig hensiktsmessig ved virksomheter som innebærer en viss risiko.

Selskapet er avskåret fra å handle på egne vegne. Det må derfor opptre igjennom sine organer; generalforsamlingen, styret og eventuelt daglig leder.³ Generalforsamlingen er selskapets øverste organ og styremedlemmene blir valgt av generalforsamlingen.⁴ De er tillitsmenn som skal arbeide for å ivareta selskapets interesser. Styret representerer selskapet utad og tegner dets firma.⁵ Med styrevervet oppstår det et rettsforhold mellom selskapet og styremedlemmet. Medlemmet må blant annet treffe en rekke beslutninger, herunder forretningsmessige avgjørelser som innebærer økonomisk risiko for selskapet. I tilfeller hvor slike beslutninger og unnlaterelser påfører selskapet og andre et økonomisk tap, oppstår spørsmålet om og i hvilken utstrekning styremedlemmene kan bli direkte økonomisk ansvarlige for slike handlinger.⁶

¹ Rt. 1993 s. 1399 på s. 1404.

² Rt. 1991 s. 119 på s. 123.

³ Aarum (1994) s. 58.

⁴ Asl. §§ 5-1 og 6-3.

⁵ Asl. § 6-30.

⁶ Aarum (1994) s. 63 og s. 65.

I henhold til kkl. § 60 skal skyldnerens bo tas under konkursbehandling når det begjæres av en fordringshaver og når de øvrige vilkårene er oppfylt. I tillegg plikter skyldneren selv, ved styret, å begjære oppbud når selskapet er insolvent.⁷ Der selskapet venter for lenge med å begjære oppbud kan det ofte resultere i at gjelden øker og selskapsformuen minker. Realiteten i dette er at selskapet er drevet for kreditorenes regning.⁸ Er selskapet tomt for midler, søker gjerne kreditorene andre muligheter for å få dekning for sitt krav. Hovedproblemstillingen i denne avhandlingen er om selskapskreditorene kan reise erstatningskrav mot styremedlemmene med krav om dekning for det økonomiske tapet de har lidt fordi selskapet er drevet på et urealistisk økonomisk grunnlag og ikke er blitt slått konkurs tidligere.

1.2 Rettslig grunnlag

Det alminnelige culpaansvar for styremedlemmer er hjemlet i asl. § 17-1.

Ordlyden i bestemmelsens første ledd lyder som følger:

§ 17-1. ¹ Erstatningsansvar

- (1) Selskapet, aksjeeier eller andre kan kreve at daglig leder,² styremedlem,³ medlem av bedriftsforsamlingen,⁴ gransker eller aksjeeier⁵ erstatter skade som de i den nevnte egenskap forsettlig eller uaktsomt har voldt vedkommende.

Bestemmelsen er en lovfestet presisering av culpanormen på det selskapsrettslige området og oppstiller et alminnelig culpaansvar for styremedlemmene.⁹

I tillegg til ansvarsgrunnlaget må de alminnelige erstatningsvilkår være oppfylt for at asl. § 17-1 skal komme til anvendelse. Det må foreligge et økonomisk tap og det må være en adekvat årsakssammenheng mellom ansvarsgrunnlaget og det økonomiske tapet.¹⁰

⁷ Asl. § 6-18 og strl. § 284.

⁸ Aarum (1994) s. 20.

⁹ Perland (1999) s. 126 og LG-2007-97317 på s. 10.

¹⁰ Aarum (1994) s. 70.

1.3 Rettslig plassering

Der et selskap lider tap gjennom sin virksomhet, er dette tap som i de fleste tilfeller er en normal følge av ordinær forretningsvirksomhet. Styret kan med andre ord i utgangspunktet ikke uten videre pålegges erstatningsansvar overfor selskapet eller andre når en forretningsmessig avgjørelse påfører tap. Styrets hovedoppgave er å ivareta selskapets interesser på en forsvarlig måte. Dersom styremedlemmene har gjort seg skyldig i feil eller forsømmelser under utøvelsen av sine verv, kan de imidlertid bli erstatningsansvarlige.¹¹

Styremedlemmers erstatningsansvar faller inn under profesjonsansvaret. Her er det de rene formuestap som er aktuelle, tap på bakgrunn av person og tingskade faller dermed utenfor.¹²

Gjennom sitt styreverv har medlemmene påtatt seg et ansvar ovenfor selskapet. Når det gjelder forholdet mellom styremedlemmer og selskapets kreditorer dreier dette seg formelt om et ansvar utenfor kontrakt, med andre ord et deliktsansvar.¹³

1.4 Avgrensninger

I tillegg til å omhandle erstatningskrav mot et styremedlem, gir aksjeloven § 17-1 adgang til å kreve erstatning av daglig leder, medlem av bedriftsforsamlingen, gransker og aksjeeier. Avhandlingen gjelder kun styremedlemmers erstatningsansvar da det ville favnet for vidt å behandle erstatningskrav mot alle tillitsmenn i denne avhandlingen. Erstatningskrav mot de øvrige tillitsmenn vil derfor ikke bli behandlet.

Asl. § 17-1 gir både selskapet, aksjeeier og andre muligheten til å kreve erstatning av overnevnte tillitsmenn. Det skilles mellom eksternt og internt ansvar.¹⁴ Styremedlemmers an-

¹¹ Aarum (1994) s. 65.

¹² Lødrup (2009) s. 170.

¹³ Aarum (1994) s. 86-88.

¹⁴ Aarum (1994) s. 85.

svar ovenfor aksjeeier eller andre er eksternt, mens det interne ansvaret foreligger ovenfor selskapet. Jeg ønsker å legge fokuset på det eksterne ansvaret et styremedlem har ovenfor andre og avgrenser dermed mot de øvrige ansvarsformer.

Allmennaksjeselskap og aksjeselskap reguleres i hver sin lov. Allmennaksjeloven og aksjeloven er imidlertid på de fleste områder likelydende. Når det gjelder erstatningsbestemmelsene er lovene identiske. For å oppnå mest mulig ryddighet i avhandlingen, avgrenser jeg likevel mot allmennaksjelovens bestemmelser om erstatningsansvar.

Som nevnt ovenfor i 1.2, må alle vilkårene for erstatning være oppfylt for å kunne bli ilagt et erstatningsansvar. For ikke å favne for vidt vil denne avhandlingen kun ta for seg ansvarsgrunnlaget. Det blir dermed avgrenset mot de to øvrige vilkårene for erstatning.

Styremedlemmer kan bli erstatningsansvarlige ved både forsettlig og uaktsomme handlinger. Det er imidlertid spørsmålet om det foreligger uaktsomhet som etter min oppfatning påkaller mest oppmerksomhet i en juridisk masteroppgave.

Aksjeloven § 17-6 regulerer konkurrerende krav mellom selskapet og aksjeeiere, kreditorer eller andre. Det følger av bestemmelsen at dersom disse har lidt tap som følge av selskapets tap, er de bundet av selskapets skadeoppgjør. Kreditor er ikke bundet av bestemmelsen i de tilfeller selskapet ikke har lidt tap. Jeg velger å avgrense mot regelen asl. § 17-6 og forutsette at kreditor har et gjennomgående særgrunnlag for erstatning gjennom hele avhandlingen.

Etter straffeloven § 284 kan styremedlemmer bli ilagt straff dersom de unnlater å begjære gjeldsforhandling eller konkurs. Det er erstatningsansvaret jeg ønsker å belyse, jeg vil derfor ikke i særlig grad behandle denne bestemmelsen.

1.5 Historikk

Erstatningsinstituttet var ulovfestet helt frem til den første reguleringen i skadeerstatningsloven av 1969. I takt med utviklingen av den generelle erstatningsretten, har styremedlem-

mers ansvar kommet mer og mer i lovgivers fokus. Styrets lovfestede erstatningsansvar har vært gjenstand for flere revideringer, likevel med få justeringer av innhold. Aksjeloven av 1976 § 15-1 inneholdt en bestemmelse som langt på vei er videreført gjennom aksjeloven 1997 § 17-1. Opprinnelig var imidlertid asl § 17-1 utformet som hjemmel for erstatningskrav fra selskapets side. Ved lovendring som trådte i kraft 1. januar 2007, ble erstatningsbestemmelsen endret til å hjemle erstatningsansvar overfor flere skadelidte i tillegg til selskapet. Likevel innebar dette neppe noen realitetsendring. Før lovendringen ble spørsmålet om erstatningskrav fra aksjeeier eller andre løst etter de alminnelige ulovfestede erstatningsregler.¹⁵

1.6 Rettskilder

Til grunn for avhandlingen ligger ordinær juridisk metode med bruk av tradisjonelle rettskilder. Jeg har i stor utstrekning benyttet lagmannsavgjørelser og enkelte avgjørelser fra tingretten. Jeg erkjenner at dette ikke er rettskildefaktorer som binder Høyesterett, likevel er dette kilder til gode argumenter som kan være av relevans og vekt basert på egen overbevisningsverdi.

1.7 Videre fremstilling

I det følgende vil jeg behandle de relevante reelle hensyn og belyse hvem som er tvistens parter. Jeg vil gå grundig gjennom ansvarsgrunnlaget og ta for meg det jeg anser som sentralt rundt culpadrøftelsen av styremedlemmers handlemåte der selskapet er drevet for kreditors regning.

¹⁵ Ot.prp. nr. 55 (2005-2006) s. 113.

2 Tvistens parter

2.1 Innledning

Hovedregelen er at det kun er den som er berettiget som kan fremme et krav ovenfor den som er forpliktet.¹⁶ I det følgende skal vi se nærmere på hvem som kan anses som skadevolder og skadelidte.

2.2 Skadevolder

Styreansvaret er et individuelt erstatningsansvar.¹⁷ Ansvarsgrunnlag, ansvarets omfang og eventuelle unnskyldningsgrunner skal dermed bedømmes særskilt for den enkelte.¹⁸ I utgangspunktet skal det foretas en individuell vurdering av det enkelte styremedlems befatning med saken for å se om det er grunnlag for erstatningsansvar.¹⁹ Det må med andre ord foretas en konkret vurdering av den enkeltes handlemåte. Dersom det ut fra vurderingen viser seg at det foreligger et ansvarsgrunnlag, kan det enkelte medlem således bli personlig ansvarlig overfor kreditoren.

Ofte vil flere av medlemmene i styret kunne holdes ansvarlig for samme skade. Foreligger det ansvarsgrunnlag for flere, hefter de solidarisk.²⁰ Styremedlemmene kan trekkes inn i saken på to måter: Kreditor kan saksøke medlemmene etter skadeserstatningsloven § 5-3. Der kreditor velger å saksøke kun ett av medlemmene, til tross for at det foreligger ansvarsgrunnlag for flere, kan den saksøkte selv trekke andre styremedlemmer inn i søksmålet. Adgangen til dette følger av tvisteloven § 15-2 annet ledd.²¹

¹⁶ Stenvik (2010) s. 281.

¹⁷ Jf. Rt. 1930 s. 533.

¹⁸ LA-2007-37537 på s. 20.

¹⁹ LF-2009-12262.

²⁰ Aarum (1994) s. 68.

²¹ Aksjeloven og allmennaksjeloven, kommentarutgave (2004) s. 945.

Et sjeldent tilfelle er LF-2009-12262.²² Styremedlemmene ønsket ingen individuell vurdering av den enkelte og valgte således å stå solidarisk ansvarlige for erstatningskravet. Styremedlemmene la verken for tingretten eller lagmannsretten frem utskrift av styrets protokoller, det var dermed umulig for retten å vurdere den enkeltes handlemåte. Medlemmene ble solidarisk ansvarlige for erstatningskravet. Dommen utgjør et særtilfelle ettersom de aller fleste saksøkte styremedlemmer vil gjøre det de kan for å forsøke å unngå erstatningsansvar.

Man må ha utvist skyld for å bli erstatningsansvarlig. Medlemmer som ikke har utvist tilstrekkelig skyld vil gå fri for ansvar. Styret hefter således ikke som kollegialt organ. Dette ville vært i strid med alminnelige erstatningsrettslige regler.²³

Styremedlemmers erstatningsansvar etter asl. § 17-1 omfatter skade som er voldt ”i den nevnte egenskap”. Dette innebærer at skaden eller handlingsunnlåtelsen må være voldt av vedkommende under utførelse av styrevervet. Her er det avgjørende om personen har fungert som styremedlem i praksis. Dersom vedkommende står oppført som medlem av styret og dette viser seg å være proforma, kan dette tilsi at skaden er voldt av ham som privatperson. I et slikt tilfelle ville vedkommende forøvrig blitt ansvarlig etter de alminnelige ulovfestede culperegler.²⁴

Aksjeloven § 6-9 regulerer varamedlemmers rolle. Aksjelovens bestemmelser om styremedlemmer gjelder tilsvarende for varamedlemmer så langt de passer.

Spørsmålet er hvor grensen for varamedlemmers ansvar skal trekkes?

²² Se nærmere gjengivelse av dommen nedenfor i punkt 4.2.3.

²³ Aarum (1994) s. 67 og s. 68.

²⁴ Aarum (1994) s. 68 og s. 69.

I LG-2008-39560 ble et varamedlems rolle vurdert. Saken gjaldt bankens krav ovenfor et selskap som ikke ble innbetalt før selskapet gikk konkurs. Banken tok ut søksmål mot daglig leder som også var styreleder, og hans kone som etter hvert hadde fått rolle som varamedlem i styret. Et spørsmål i saken var om varamedlemmet hadde handlet erstatningsbetingende. Lagmannsretten kom til at varamedlemmets tilknytning til selskapets drift var for svak til å kunne ilegge henne et ansvar. Etter rettens syn fungerte hun aldri som styremedlem og hadde for øvrig ingen annen sentral rolle i selskapets ledelse.

Det må foretas en konkret vurdering av varamedlemmets befatning med saken. Dersom varamedlemmet ikke har deltatt i styremøter som stedfortreder for et styremedlem, kan varamedlemmet ikke anses erstatningsansvarlig for styrets uaktsomme handlinger eller unnlater. ²⁵ Har varamedlemmet derimot deltatt i den beslutningsprosess som danner grunnlag for erstatningskravet, kan han bli ansvarlig. ²⁶

2.3 Skadelidte

Skadelidte er den som har lidt et tap på bakgrunn av styremedlemmets erstatningsbetingende handling eller unnlattelse. Med ordlyden ”andre” i asl. § 17-1 siktes det i hovedsak til enkeltkreditorer. ²⁷

Spørsmålet er hvem som kan anses som selskapets kreditor?

Når selskapet går konkurs, vil kreditorene være alle de som har et krav mot selskapet. Kreditorene vil kunne gjøre sin fordring gjeldende i boet. ²⁸

En hovedsondring går mellom de ”sikrede” og de ”usikrede” kreditorene. Med sikrede kreditorer menes de som har sikkerhet for fordringen, herunder for eksempel pantesikkerhet. ²⁹

²⁵ LG-2004-698.

²⁶ Aksjeloven og allmennaksjeloven, kommentarutgave (2004) s. 942.

²⁷ Ot.prp. nr. 55 (2005-2006) pkt. 16.2.2 og Rt 2008 s. 833.

²⁸ Deknl. §§ 6-1 og 6-4.

Siden de har sikkerhet for sin fordring vil de gjennomgående ikke ha noe økonomisk tap og vil således heller ikke reise erstatningssøksmål mot styremedlemmene. Blant de usikrede kreditorer kan vi igjen sondre mellom selskapets tilfeldige skadelidte og selskapets medkontrahenter. Sistnevnte gruppe er stor i variasjon og omfatter blant annet privatpersoner som har inngått en kjøpsavtale med selskapet, selskapets leverandører og selskapets lånegivere. Det er denne gruppen skadelidte som er mest praktisk.

Terminologisk vil ”kreditor” bli gjennomgående omtalt som medkontrahent og kreditor i avhandlingen.

²⁹ Pantel. § 1-1.

3 Reelle hensyn

3.1 Innledning

Erstatningshjemmelen i asl. § 17-1 viser at de tillitsvalgte i selskapsledelsen har et viktig ansvar. Dette gjelder særlig overfor selskapets medkontrahenter. Dersom ansvaret ikke blir tatt på alvor eller grove feil blir begått, er bestemmelsen det rettslige grunnlaget for å pålegge ledelsen konsekvenser. I det følgende vil jeg belyse de hensyn som er relevante for temaet. Redegjørelsen har to hovedformål. For det første er kjennskap til disse hensynene relevante for å forstå de erstatningsrettslige problemstillingene og løsningene. For det andre er de reelle hensynene relevante som rettskildefaktorer ved tolkningen av loven, dermed ved fastsettelsen av de nærmere rammene for erstatningsansvaret.

3.2 Gjenoppretting

Et hovedhensyn bak erstatningsreglene er hensynet til gjenoppretting av skaden.³⁰ Tanken bak hensynet er at skadelidte får gjenopprettet skaden i form av en erstatningssum fra styremedlemmet. Dersom vilkårene for erstatning er til stede vil kreditoren på denne måten få erstattet sitt økonomiske tap. Hensynet til gjenoppretting tilsier også at terskelen for erstatningsansvar settes lavt. Aksjelovens materielle pliktregler på området for styreverv, er blant annet begrunnet i hensynet til kreditorene.³¹

3.3 Prevensjonshensynet

Et annet hovedhensyn bak erstatningsreglene er tanken om erstatningsreglenes preventive effekt. Prevensjonshensynets funksjon er å forebygge at skade blir voldt. Potensielle skadevoldere kan bli motivert av erstatningsplikten til å unngå å volde skade. Dette gjelder både de som tidligere har voldt skade og blitt pålagt et erstatningsansvar (individualprevensjon),

³⁰ Lødrup (2009) s. 107 og s. 110.

³¹ Aarum (1994) s. 88.

men også andre fremtidige potensielle skadevoldere (erstatningsrettens allmennpreventive funksjon).

Ett av formålene med aksjelovens strenge ansvarsregler er den preventive effekten det kan ha ovenfor styremedlemmene. Tanken er at både styremedlemmer som er blitt erstatningsansvarlig tidligere og andre styremedlemmer vil forsøke å unngå å volde kreditorene skade.³² Et erstatningsansvar kan slik motivere styremedlemmene til å utføre sitt arbeid aktsomt, herunder å begjære oppbud på et tidligere tidspunkt. Hensynet skal bidra til færre skadetilfeller, noe som den enkelte kreditor og samfunnet er tjent med. Dette medfører også færre tvister mellom kreditorene og styremedlemmene, og kan således ha en prosessøkonomisk virkning. Prevensjonshensynet tilsier at terskelen for å pålegge styremedlemmene et erstatningsansvar settes lavest mulig. Andre hensyn kan imidlertid trekke i motsatt retning.

Erstatningsreglenes preventive effekt forutsetter imidlertid at styremedlemmene i praksis blir holdt ansvarlige for kreditorens økonomiske tap. Der det er tegnet styreansvarsforsikring får prevensjonshensynet således mindre vekt. Skadelidte vil i slike tilfeller gjerne rette kravet mot forsikringsselskapet som er søkegodt. En slik forsikring skaper dermed økonomisk trygghet for styremedlemmene. Forsikringen kan imidlertid ha en uheldig innvirkning på respekten for pliktene styrevervet innebærer.³³ Disse forhold taler for eksempel mot å innføre en obligatorisk ordning med forsikringsplikt for styremedlemmer etter forbilde fra bilansvarslovens regler om obligatorisk ansvarsforsikring. Prevensjonshensynet får imidlertid ha en "restverdi" i form av høyere forsikringspremie for et styremedlem som allerede hadde voldt skade. Risikoen for straffeansvar vil imidlertid også ha en preventiv effekt.³⁴

³² Lødrup (2009) s. 107 og s. 112.

³³ Aarum (1994) s. 110.

³⁴ Strl. § 284. Bestemmelsen oppstiller et krav om forsettlig eller grovt uaktsomme unnlatelser.

3.4 Rettferdighet

Hensynet til rettferdighet er relevant for å forstå og avgjøre erstatningsrettslige problemstillinger. Vi anser det som rettferdig at skadevolder påføres det ondet erstatningsansvaret innebarer fordi han har voldt en skade ved sine handlinger eller unnlatelser. Dersom styrets medlemmer har tatt en avgjørelse som har skadet en kreditor, anses det ifølge visse grunnleggende rettferdsforestillinger riktig at styremedlemmet blir erstatningsansvarlig og må bære det økonomiske tapet.³⁵

Erstatningsretten er læren om plasseringen av risikoen for om en begivenhet skal legges på skadevolder eller skadelidte.³⁶ Der skadevolder blir funnet erstatningsansvarlig og gjenoppretter skaden gjennom å betale erstatning, skapes det rettferdighet.³⁷ Erstatningsreglene skaper således trygghet for skadelidte.

3.5 Forutberegnelighet og klarhet

Sammenliknet med tidligere erstatningsbestemmelser for styremedlemmene, er bestemmelsene i dagens aksjelov tydeligere og mer utførligere. Med mer presise regler øker kreditorenes forutsigbarhet.³⁸ Reglene er med på å klarlegge grensene for hvilke overtredelser som er erstatningsbetingende og gir grunnlag for økt bevissthet for kreditorenes adgang til å kunne kreve erstatning.³⁹ Dette kan videre øke sannsynligheten for at kreditorene får gjenopprettet skaden. Klarere og mer presise regler er også med på å belyse hva som forventes av det enkelte styremedlem. En økende mengde søksmål mot styremedlemmer gir flere avgjørelser som bidrar til å klarlegge grensene for styreansvaret.⁴⁰

³⁵ Lødrup (2009) s. 108-112.

³⁶ Lødrup (2009) s. 159.

³⁷ Lødrup (2009) s. 123.

³⁸ Aksjeloven og allmennaksjeloven, kommentarutgave (2004) s. 944.

³⁹ Perland (1999) s. 129.

⁴⁰ Aarum (1994) s. 109.

3.6 Prosessøkonomiske hensyn

Aksjelovens presise regler kan også begrunnes i prosessøkonomiske hensyn. Tanken bak hensynene er at partene skal få avklart om det er grunnlag for erstatningskravet raskt. Dette helst uten domstolenes hjelp.⁴¹ Med presise bestemmelser i aksjeloven kan det tenkes enklere for kreditor å klarlegge selv om han har en god sak. Det samme gjelder for styremedlemmet. Dersom han ser at saksøker har en god sak som han etter all sannsynlighet vil vinne frem med, er det kanskje ønskelig å forlike saken. Der forlik inngås vil saken neppe slite i samme grad på de involverte. En slik løsning vil trolig bli billigere og skadelidte vil sannsynligvis få dekket sitt tap raskere.⁴² Samtidig sparer man domstolene ved i større grad å overlate tvilstilfellene til rettsapparatet.

Det er tilstrekkelig med simpel uaktsomhet for at styremedlemmene skal bli erstatningsansvarlige.⁴³ Likeledes skal det mye til for å bli fritatt ansvaret. Dette kan begrunnes med den viktige oppgaven selskapsledelsen har til å ivareta sine medkontrahenter.

⁴¹ Ot.prp. nr. 31 (1998-1999) kap 7 pkt. 7.3.3.

⁴² Ot.prp. nr. 31 (1998-1999) kap 7 pkt. 7.3.3.

⁴³ LB-2010-75338 på s. 12.

4 Ansvarsgrunnlaget

4.1 Innledning

Ordlyden i asl. § 17-1 gir i seg selv ingen svar på hvor strenge krav man skal stille til styremedlemmers aktsomhet.⁴⁴ For å kunne avgjøre om en person har handlet uaktsomt, må vurderingen knyttes til det alminnelige adferdsmønster på det enkelte livsområde. Man må med andre ord ta utgangspunkt i hva som er rimelig å forvente av en person som opptrer i den aktuelle rollen.⁴⁵ I vurderingen av om det foreligger ansvarsgrunnlag benyttes culpa-normen. Denne normen er utviklet gjennom norsk rettspraksis og går ut på å anvende ulike momenter for å avgjøre om skadevolder har handlet uaktsomt. Culpanormen er i utgangspunktet objektiv innenfor de enkelte områder.⁴⁶ Kravet til forsvarlig adferd må tilpasses den funksjonen skadevolderen har.⁴⁷ Skadevolderen må kunne bebreides for å ha opptrådt uaktsomt ved handling eller ved unnlatelse. Vurderingen må skje i lys av forholdene på beslutningstidspunktet.⁴⁸ Skadevolderen må dermed bedømmes ut fra sin kunnskap om den faktiske situasjonen på handlingstidspunktet.⁴⁹

Profesjonsansvaret er et ansvar på subjektivt grunnlag.⁵⁰ Kravet til aktsomhet og forsvarlig yrkesutøvelse er i norsk rett satt høyt. Man har med andre ord høye forventinger til den profesjonelles utøvelse av sin rolle. For styremedlemmers vedkommende, har allmennhetens krav til deres profesjon blitt atskillig høyere. Bakgrunnen er at dagens aksjelov har klarere og strengere regler for hvordan et styremedlem skal opptre og hvordan utøvelsen av

⁴⁴ LF-2009-12262 på s. 3.

⁴⁵ Lødrup (2009) s. 131.

⁴⁶ Lødrup (2009) s. 155.

⁴⁷ Lødrup (2009) s. 133.

⁴⁸ Andenæs, Mads Henry (2006) s. 654.

⁴⁹ LA-2007-37537 på s. 20.

⁵⁰ Aarum (1994) s. 71.

et styreverv skal være.⁵¹ Man kan dermed si at det gjennom aksjeloven og rettspraksis har blitt utviklet en norm som gjenspeiler hva som ligger i forsvarlig yrkesutøvelse for styremedlemmer. Denne er i stor grad objektivisert og gjelder for alle styremedlemmer i aksjeselskaper.⁵²

Spørsmålet blir dermed om styremedlemmet har utført sin oppgave på en forsvarlig måte og innenfor den norm som gjelder på området. Jeg vil å belyse grensene for uaktsomhetsvurderingen ved hjelp av en culpadrøftelse med tilhørende momenter. Selv om erstatningsbestemmelsen i asl. § 17-1 er en kodifisering av den ulovfestede culpanormen, er culpaansvaret i hovedsak utviklet på person og tingskadeområdet. Det følger av teorien at man derfor må utvise forsiktighet ved å benytte de samme prinsipper på områder med ren formueskade. Det må dermed foretas en vurdering på om det enkelte momentet er anvendelig på vårt område.⁵³ I det følgende vil de ulike momentene bli behandlet, for å se om de kan benyttes i drøftelsen av styremedlemmers erstatningsansvar. I punkt 4.7 nedenfor vil jeg oppsummere om de erstatningsrettslige momentene kan anvendes for rene formueskader.

4.2 Risiko for skade

4.2.1 Innledning

Risiko for skade, også kalt handlingens skadeevne, er det første momentet som det skal tas stilling til i forbindelse med domstolens helhetsvurdering. Skadeevnen defineres som ”produktet av sannsynligheten for at skade vil inntre som følge av handlingen og de mulige skaders omfang”.⁵⁴ Der det er stor risiko for skade, skjerpes kravet til aktsomhet.⁵⁵ Et sent-

⁵¹ Perland (1999) s. 125 og s. 126.

⁵² Lødrup (2009) s. 172.

⁵³ Aarum (1994) s. 71.

⁵⁴ Aarum(1994) s. 192.

⁵⁵ Lødrup (2009) s. 141.

ralt vurderingstema er om styremedlemmet kunne handlet annerledes og dermed unngått skade.

4.2.2 Aksjelovens materielle pliktregler for styret

Styrets lovbestemte oppgaver og plikter gjenspeiler hva som kan være gjenstand for styremedlemmenes erstatningsansvar. Dersom rettslige regler eller normer er overtrådt er sannsynligheten for at skade vil inntre stor. Pliktene er dermed et sentralt utgangspunkt i uaktsomhetsvurderingen. Aksjeloven oppstiller et knippe materielle bestemmelser på dette området. Utgangspunktet er at dersom et styremedlem har handlet i strid med de materielle plikter som er pålagt ham, har han handlet culpøst i de tilfeller det ikke foreligger noen subjektiv unnskyldningsgrunn.⁵⁶ Det er gjennomgående i norsk rettspraksis at brudd på disse objektive pliktregler ofte fører til erstatningsansvar. Styrets materielle plikter er i dagens aksjelov skjerpet sammenliknet med situasjonen under tidligere aksjelovgivning.⁵⁷ Pliktene er begrunnet i hensynet til kreditorene ved blant annet beskyttelse av selskapskapitalen og bærer preg av langt strengere regler enn hva som normalt gjelder utenfor kontrakt.⁵⁸ I det følgende skal vi gå inn på de relevante materielle pliktreglene som gjelder for styremedlemmer.

4.2.2.1 Krav til egenkapitalen

Aksjeloven §§ 3-4 og 3-5 regulerer plikten til å opprettholde en forsvarlig egenkapital.

I henhold til asl. § 3-4 skal selskapet til enhver tid ha en egenkapital som er forsvarlig utfra risikoen ved og omfanget av virksomheten i selskapet.

Hvor går grensen for om egenkapitalen kan anses ”forsvarlig”?

⁵⁶ Aarum (1994) s. 190.

⁵⁷ Aksjeloven og allmennaksjeloven, kommentarutgave (2004) s. 944.

⁵⁸ Aarum (1994) s. 88 og Perland (1999) s. 128.

Hva som ligger i ordlyden forsvarlig må avgjøres på bakgrunn av selskapets drift, risiko og størrelse. Det må foretas en konkret vurdering i hver enkelt selskap for å avgjøre om selskapets egenkapital svarer til dets virksomhet. Det skal i vurderingen tas utgangspunkt i fortsatt drift av virksomheten, med mindre det er mest sannsynlig at den vil bli avviklet.⁵⁹ En nystartet bedrift kan tenkes å ha et større slingringsmonn når det gjelder egenkapital, enn en godt etablert virksomhet.⁶⁰

I RG 1992 s. 718 (Eidsivating) ble en egenkapital på kr. 50 000 funnet forsvarlig. Saken omhandler en avtale om leie av et hotell. Et av spørsmålene i saken var om styreformannen i selskapet som skulle leie hotellet, kunne bebreides på bakgrunn av for lav egenkapital i selskapet. Retten kom til at styreformannen ikke hadde handlet uaktsomt. Her var angivelig ikke sannsynligheten høy nok for at skade ville inntre, det forelå med andre ord ingen skadeevne.

Der selskapets egenkapital ikke kan anses forsvarlig etter asl. § 3-4, oppstiller asl. § 3-5 en særlig handleplikt for styrets medlemmer.⁶¹ For lav egenkapital vil isolert sett ikke føre til erstatningsansvar, det er den grad av handling styret utfører for å løse situasjonen som er avgjørende.⁶²

Når inntretr handleplikten?

Etter asl. § 3-5 skal styret ”straks” behandle saken. Dette tilsier at styret må foreta grep for å løse egenkapitalsituasjonen med en gang de får kunnskap om selskapets anstrengte økonomi. I praksis vil tidspunktet for når styret får grunnlag for å utøve handleplikt ofte være i forbindelse med regnskapet for inneværende år. Men styret har likevel plikt til å holde seg

⁵⁹ Perland (1999) s. 136.

⁶⁰ Perland (1999) s. 137.

⁶¹ LA-2007-37537 på s. 14.

⁶² Perland (1999) s. 138.

kontinuerlig oppdatert om selskapets egenkapitalsituasjon.⁶³ Sammenliknet med plikten til å begjære oppbud etter strl. § 284, kreves det handling på et tidligere tidspunkt etter asl. § 3-5.⁶⁴

Rt. 1991 s. 119 omhandler tap påført rederiet CFN på grunn av at befrakterselskapet A/S Normount Africa Line (Normount) angivelig ikke hadde gjennomført innbefraktningen på et forsvarlig økonomisk grunnlag. Normount ble stiftet i 1983 av tre shippingselskaper og selskapet skulle drive linjetrafikk mellom Nord-Amerika og Øst-Afrika. Tvisten i saken gjaldt Normounts reise nr. 4. På dette tidspunktet var selskapets økonomi meget svak. Spørsmålet var om to av styremedlemmene kunne bebreides for at de ikke grep inn og hindret certepartiinngåelsen når selskapets økonomi var så anstrengt. Høyesterett frikjente styremedlemmene med den begrunnelse at de ikke hadde handlet uaktsomt. Retten uttalte blant annet at befraktningen ikke innebar en erstatningsbetingende tilsidesettelse av CFNs interesser. Normounts egenkapital var på kun 150 000 kr, noe som ble ansett som en for lav egenkapital med tanke på selskapets risikofylte drift. Internt hadde deltakerne i selskapet imidlertid innbetalt i alt USD 361 000 for å dekke utgifter i forbindelse med videre drift. På selskapets fjerde reise var det igjen USD 113 000 av det interne tilskuddet og skipet M/S ARAO var 90 prosent fullastet da det forlot Amerika. I tillegg var selskapet forespeilet betydelige lastepartier da skipet ankom Afrika. Denne reisen ga, som de tre andre, også tap hovedsakelig fordi selskapet ikke oppnådde de antatte laster på Afrikakysten. Til tross for at selskapet helt frem til nå hadde blitt drevet med underskudd, ble driften allikevel ikke ansett som erstatningsbetingende på bakgrunn av den kapital som var til disposisjon i selskapet. Det var heller ikke urealistisk at reise nr. 4 ville gi overskudd. I tillegg handlet styremedlemmene i tillit til at mer kapital ville bli stillet til selskapets disposisjon av interessentene dersom dette skulle være nødvendig. Høyesterett fant dermed at styremedlemmene ikke hadde foretatt noen uforsvarlig spekulasjon på kreditorenes bekostning.

⁶³ LA-2007-37537 på s. 15.

⁶⁴ Perland (1999) s. 138.

Normounts egenkapital var på kr. 150 000 og ble av retten ansett som for lav i forhold til selskapets drift og risiko. Det kan se ut som om den lave egenkapitalen ikke utløste noen handleplikt fordi deltakerne i selskapet hadde innbetalt det ekstra driftstilskuddet på USD 361 000. Dersom det interne driftstilskuddet ikke hadde blitt innbetalt og styret likevel hadde gjennomført den omstridte reisen, kan det tenkes at styremedlemmene manglende handling hadde blitt ansett som uaktsom.

I handleplikten ligger det at styret kun har plikt til å foreslå tiltak som kan løse situasjonen. Styrets handleplikt krever allikevel at grep må gjøres. Dersom de tiltak som blir foreslått ikke følges opp av generalforsamlingen, må styret tre ut av sine verv eller begjære oppbud for å gå fri for ansvar.⁶⁵

LE-2009-97686 er et eksempel på at de foreslåtte tiltak ikke ble gjennomført på en slik måte at egenkapitalen ble styrket. Saken gjelder et entreprenørselskaps oppføring av en bolig for et ektepar. Selskapet formidlet tomten vederlagsfritt og stod i tillegg for prosjektering og bygging av boligen med garasje. Boligen ble ikke ferdigstilt i tide og inneholdt en rekke mangler. Det ble tatt ut søksmål mot selskapet og mot styrets formann. Et av spørsmålene i saken var om styreformannen kunne anses erstatningsansvarlig for boligens mangler samt forsinkelse av arbeidet. Lagmannsretten kom til at styrets formann var å bebreide og idømte han erstatningsansvar. I tillegg til å være selskapets øverste tillitsmann, var han også daglig leder. Flere av de feil som ble gjort og dermed deler av bakgrunnen for erstatningsansvaret, var i hans rolle som daglig leder. Her er imidlertid fokus på den uaktsomhet som ble utført i rollen som styreformann. Selskapet hadde i årene før kontraktinngåelsen med ekteparet en negativ egenkapital helt opp til kr. 917 000. Til tross for dette, besluttet styret å drive videre. Lagmannsretten la til grunn at styreformann måtte ha kunnskap om selskapets dårlige likviditet. Styreformannen anførte at han gjorde flere grep for å forsøke å øke selskapets egenkapital. Det ble foreslått tilsetting av ny daglig leder, i tillegg tilførte

⁶⁵ RG 2007 s.1625 (Gulating).

han likviditet til selskapet. Ny daglig leder ble aldri ansatt og tilførsel av likviditet ble antatt å være et lån til selskapet. Ingen av de tiltakene som ble iverksatt var etter lagmannsrettens syn egnet til å gi selskapet en forsvarlig egenkapital. Saksøkte innkalte ikke til generalforsamling og foreslo heller ikke tiltak for å løse egenkapitalsituasjonen. Retten fant at kontraktinngåelsen med ekteparet var et klart brudd på handleplikten. Tiltalte burde forstått at selskapet ikke kunne oppfylle kontrakten, skadeevnen var dermed synbar og styreleder hadde handlet uaktsomt.

Etter asl. § 3-5 første ledd annet punktum utløses det også en handleplikt for styret i tilfeller der selskapets egenkapital er blitt mindre enn halvparten av aksjekapitalen. Dersom selskapets aksjekapital er kr. 300 000, bør selskapets egenkapital således minst være kr. 150 000. Bestemmelsen åpner ikke for samme skjønnsmessige vurdering som følger etter første setning og kan dermed tenkes å være enklere for styret å forholde seg til.⁶⁶

4.2.2.2 Styrets forvaltnings- og tilsynsansvar

Reglene om styrets forvaltnings- og tilsynsansvar følger av asl. §§ 6-12 og 6-13. Bestemmelsene er en videreføring og konkretisering av tidligere aksjelov 1976 § 8-7.⁶⁷

I henhold til asl. § 6-12 første ledd hører forvaltningen av selskapet under styret. Styret skal også sørge for en forsvarlig organisering av virksomheten. Det oppstilles her som i asl. § 3-4 en rettslig standard. I vurderingen av om organiseringen av virksomheten er ”forsvarlig”, må man se hen til det enkelte selskap. Hva som kan anses som forsvarlig kan også forandre seg over tid. Det som er en akseptabel organisering av bedriften i dag, behøver ikke anses forsvarlig neste år.

⁶⁶ LA-2007-37537 på s. 15.

⁶⁷ Perland (1999) s. 134.

Etter asl. § 6-12 annet ledd skal styret i nødvendig utstrekning fastsette planer og budsjetter for selskapets virksomhet. Ordlyden ”i nødvendig utstrekning” ser ut til å fastsette en begrenset plikt. Omfanget av plikten må vurderes ut fra virksomhetens art. Dersom det etter en konkret vurdering viser seg at styret burde utarbeidet planer og budsjetter, men at dette ikke er gjort, kan styremedlemmene på denne bakgrunn bli erstatningsansvarlige.⁶⁸

Det følger av asl. § 6-12 tredje ledd at styret skal holde seg orientert om selskapets økonomiske stilling. Bestemmelsen er ny, men en slik orientering må antas å ha vært en del av styrets plikter også etter tidligere rett.⁶⁹ Styret plikter å påse at selskapets virksomhet, regnskap og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll. Reglene i § 6-12 supplerer reglene om forsvarlig egenkapital i asl. §§ 3-4 og 3-5.⁷⁰ Det må også her fortas en konkret vurdering av selskapets virksomhet og omfang, for å avgjøre hvor mye som kreves for at selskapets økonomiske stilling skal være under betryggende kontroll.⁷¹

Styrets særlige tilsynsansvar følger av asl. § 6-13. Styret skal føre tilsyn med den daglige ledelse og selskapets virksomhet for øvrig. En liknende bestemmelse fantes ikke i tidligere aksjelov, men styrets tilsynsplikt måtte likevel anses som gjeldende rett. Bestemmelsen er også en pliktregel og er gjenstand for en konkret vurdering.⁷² Dersom styret ikke har hatt en viss kontroll over den daglige ledelse og eksempelvis tillatt at daglig leder har gått utenfor sin rett, kan dette således være erstatningsbetingende.

I LB-2009-139781 ble to styreledere i et aksjeselskap som gikk konkurs, saksøkt av staten. De hadde i hver sin tid som ledere av styret, unnlatt å sørge for at forskuddstrekk ble betalt inn etter skattebetalingslovens regler. Saken reiste flere spørsmål som gikk på om staten

⁶⁸ Perland (1999) s. 135.

⁶⁹ Perland (1999) s. 142.

⁷⁰ LA-2007-37537 på s. 14.

⁷¹ Perland (1999) s. 143.

⁷² Perland (1999) s. 143.

kunne være part i saken og om de hadde et krav. Det var de ansattes bostedskommuner som hadde lidt tap. Lagmannsretten kom til at staten ved kemneren i Oslo kunne gå til sak på vegne av kommunene. I tillegg var det spørsmål om erstatningskravet kunne anses som et særkrav som ikke var del av en forliksavtale mellom boet og selskapets aksjonærer. Lagmannsretten slo fast at staten hadde full adgang til å fremme et eget krav overfor selskapets tillitsmenn og da dette ikke var et tap lidt av selskapet eller boet. Hovedspørsmålet i saken var om innbetaling av forskuddstrekk kunne anses som en del av styrets tilsynsansvar etter asl. § 6-13. Lagmannsretten fant at de begge hadde handlet uaktsomt, de øvrige vilkårene var tilstede og styrelederne ble idømt erstatningsansvar. Etter skattebetalingslovens regler skal det fortas forskuddstrekk og de trukne beløp skal settes inn på en skattetrekkkonto. Deretter skal pengene innbetales til myndighetene innen fastsatte frister. I denne saken ble det utbetalt nettolønn til de ansatte, mens den øvrige lønnen ikke ble satt inn på skattetrekkkontoen innen de gitte frister. Etter lagmannsrettens syn hører skattetrekk under daglig leders ansvarsområde. Det var imidlertid tvil i denne saken om selskapet reelt sett hadde en daglig leder. Uansett har styret et overordnet tilsynsansvar etter asl. § 6-13. Lagmannsretten uttalte videre at hvor grensene for tilsynsansvaret går vil bero på en konkret vurdering for hvert enkelt selskap. Det var omstendigheter i saken som tilsa en skjerpet aktsomhet for styret og særlig for styrets leder, dette blant annet på grunn av selskapets vanskelige økonomi. Styrets ledere burde her forvisset seg om at skattetrekket ble utført etter skattebetalingslovens regler.

Uavhengig om det var en daglig leder i dette selskapet har styremedlemmene et overordnet tilsynsansvar. Spesielt gjelder dette å tilse at viktige pliktregler blir overholdt. Ved brudd på en så sentral bestemmelse som gjelder skattetrekk, setter styret ikke bare kreditoren men også selskapet i en sårbar posisjon.

4.2.3 Risikofylte avgjørelser

Hovedregelen er at styremedlemmene ikke kan klandres for å foreta en forretningsmessig risiko på selskapets vegne.⁷³ Balansegangen mellom aksjeeiernes interesse mot hensynet til selskapets kreditorer er imidlertid ikke alltid like enkel for selskapets tillitsmenn.⁷⁴ Bakgrunnen for deres funksjon i ledelsen er hovedsakelig å drive selskapet på en best mulig måte for å oppnå høyest mulig fortjeneste. I tillegg har styret en plikt til å ivareta alle involverte parter i selskapet. Eierne er ofte interessert i at deres aksjer skal være verdt mest mulig for å kunne høste et utbytte, mens kreditoren er opptatt av å få dekket sitt krav til forfall. Dersom styret skal ivareta eiernes interesser, kan dette innebære avgjørelser som er risikofylte. Faller prosjektet i grus på grunn av noe uforutsett og budsjettet sprekker, kan dette gå hardt utover kreditorer som har ytet kreditt for at selskapet skulle kunne realisere planene. En risikofylt og veloverveid avgjørelse som ender med tap vil imidlertid som hovedregel ikke utløse ansvar.⁷⁵ Ansvarsgrunnlag foreligger der styremedlemmene begår en feil som kan anses å ligge utenfor grensen av hva man kan karakterisere som en forretningsmessig risiko.⁷⁶

I Rt. 1991 s. 119⁷⁷ handlet styremedlemmene i høy grad av optimisme. De hadde et håp om at M/S ARAOs reise skulle snu selskapets negative utvikling. Retten kom til at det måtte anses å ligge en normal forretningsmessig vurdering til grunn for styremedlemmenes avgjørelse og at gjennomføringen av denne ikke var uforsvarlig ovenfor kreditorene.⁷⁸

⁷³ Normann (1999) s. 69.

⁷⁴ Aksjeloven og allmennaksjeloven, kommentarutgave (2004) s. 940.

⁷⁵ Lødrup (2009) s. 175.

⁷⁶ LH-2003-13242.

⁷⁷ Se nærmere gjengivelse av dommen ovenfor i punkt 4.2.2.1.

⁷⁸ Rt. 1991 s. 119 på s. 127.

Kan risikofylte avgjørelser være gjenstand for erstatning dersom denne er foretatt på kreditorens vegne?

LF-2009-12262 omhandler kjøp av en båt gjennom selskapet Abel Marine AS (Abel Marine). Båten befant seg på avtaletidspunktet i USA og skulle etter forskuddsbetaling fra kjøperne fraktes til Norge. Det første forskuddsbeløpet på kr. 1 400 000 ble innbetalt til Abel Marine og pengene ble overført videre til selskapets samarbeidspartner i USA, men båten ble aldri levert. Abel Marine gikk konkurs og kjøperne av båten fikk ikke kravet sitt dekket i konkursboet. Spørsmålet i saken var dermed om kjøperne hadde et særkrav mot styrets medlemmer. Lagmannsrettens flertall kom til at styremedlemmene hadde handlet uaktsomt og idømte dem et erstatningsansvar. Etter rettens syn var Abel Marines virksomhet meget risikofylt. Retten uttalte i dommen "...At man satser egne penger på så risikofylte prosjekter kan i og for seg forsvares, men her var det satt i system at kundenes penger skulle satse....". Det følger videre av flertallets domsgrunner at dersom en slik virksomhet skulle kunne forsvares, må selskapet i det minste selv ha en solid økonomi, slik at det er i stand til å dekke kundens eventuelle tap. Retten uttaler videre at det var i strid med forsvarlig forretningsførsel ikke å opplyse forbrukerne i kjøpekontrakten om hvilken risiko de tok ved å inngå en avtale om forskuddsbetaling. Samtlige av de fem styremedlemmene ble dermed solidarisk erstatningsansvarlig ovenfor kjøperne.⁷⁹

Her var tilfellet at selskapet ikke hadde midler som kunne stille som kreditors sikkerhet. I tillegg var ikke kjøper klar over omfanget av den risiko kjøpet innebar. Det kan ikke tenkes umulig å ikke kunne drive en tilsvarende virksomhet, uten at dette skal anses erstatningsbetingende. Dersom styret i et slikt tilfelle skulle anses å ikke ha handlet uaktsomt, må selskapets økonomi være solid og medkontrahenten måtte blitt informert om graden av risiko.

⁷⁹ Se mer om styremedlemmenes solidaransvar ovenfor i punkt 2.2.

4.3 Omfanget av mulige skader

Det neste vurderingsmomentet er om handlingen leder til en skade av betydelig omfang.⁸⁰

Spørsmålet er hva som ligger i ”skade av betydelig omfang”?

En skade som er betydelig tilsier at det må være en skade av en viss størrelse i verdi. Hvem skadelidte er kan også ha betydning. For en privatperson vil et tap være av betydelig omfang tidligere enn for et selskap.

Et eksempel på en handling som var gjenstand for stor skadeevne ser vi i LB-2011-62216. I denne saken ble en entreprisekontrakt inngått mellom Rune Øvergård AS (RØ) og Estatia Resort Trysil AS (ERT). Etter avtalen skulle ERT stille sikkerhet for sine forpliktelser. Til tross for flere purringer ble ikke denne byggherregarantien stillet. ERT gikk konkurs og RØ led et økonomisk tap som følge av manglende oppgjør for utførte arbeider. Spørsmålet var om styret i ERT kunne bli erstatningsansvarlig for manglende garantistillelse ovenfor RØ. Retten idømte selskapets styreformann erstatningsansvar. Etter lagmannsrettens syn var det å sørge for at byggherregarantiene var på plass, et viktig forhold for alle involverte parter. En unnlatelse av garantistillelse var i denne saken gjenstand for stor skadeevne.

Det må utvises større grad av aktsomhet i de tilfeller resultatet av skaden kan bli omfattende.⁸¹ Jo større for eksempel byggeprosjektet er og jo mer penger som er involvert, jo mer påpasselig må styret således være.

4.4 Påregnelighet

For at et styremedlem skal kunne bli erstatningsansvarlig må skadeevnen ha vært påregnelig synbar.

⁸⁰ Lødrup (2009) s. 296.

⁸¹ Lødrup (2009) s. 144.

Når er skaden påregnelig for skadevolder?

For at skadeevnen skal kunne anses påregnelig for skadevolder, må vedkommende ha forstått eller burde forstått at det forelå risiko for skade på handlingstidspunktet. Styremedlemmet skulle av denne grunn handlet annerledes. Et styremedlem blir motsetningsvis ikke erstatningsansvarlig dersom han ikke hadde mulighet for å se at handlingen medførte risiko for skade.⁸²

I Rt. 1975 s. 198 inngikk A.G Johansen AS avtale om kjøp av varer på kreditt for kr. 100 000 av AS Elektrisk Produksjon. Avtalen gikk ut på at kjøper fikk betalingsfri i leveringsmåneden. Deretter skulle varene betales innen 30 dager. Varene ble levert kort tid før styret begjærte akkordforhandling. Spørsmålet var om de tre brødrene som utgjorde styret var erstatningsansvarlige for leverandørens tap. Retten fant at styremedlemmene hadde handlet uaktsomt og dermed erstatningsbetingende. Retten la til grunn at styremedlemmene var klar over selskapets anstrengte økonomi før de bestilte varene på kreditt. I det minste burde de forstått at selskapet ikke ville være i stand til å oppfylle kontrakten med leverandøren i tide. I denne saken var det bevist at styremedlemmene var klar over selskapets økonomi. Det var med andre ord påregnelig for styremedlemmene at selskapet etter all sannsynlighet ikke ville være i stand til å innfri kravet til forfall.

Det samme var forholdet i RG 1994 s. 420 (Oslo). Saken gjelder en leiekontrakt av kontorlokaler mellom Terninggruppen AS (Terninggruppen) og UNI Storebrand Skadeforsikring AS (UNI). Terninggruppens økonomi var anstrengt på avtaletidspunktet. Det ene spørsmålet i saken var om selskapets styreformann og et styremedlem kunne bli ilagt erstatningsansvar fordi de hadde unnlatt å opplyse UNI om selskapets økonomiske situasjon før avtaleinngåelsen. Tillitsmennene ble av byretten idømt erstatningsansvar etter aksjeloven av 1976 § 15-1. I sin begrunnelse la retten blant annet vekt på at de saksøkte, som selskapets frems-

⁸² Lødrup (2009) s. 144 og s.145.

te tillitsmenn, måtte være klar over selskapets alvorlige økonomiske problemer. På bakgrunn av likviditetsproblemene var tillitsmennene pliktige til å opplyse UNI om situasjonen før husleiekontrakten ble inngått. Sannsynligheten for mislighold av husleiekontrakten var stor. Istedenfor å opplyse om forholdene, hadde tillitsmennene gitt UNI inntrykk av at selskapets økonomi var i orden. Etter rettens oppfatning, var graden av feilinformasjon klarere her enn i Rt. 1991 119.⁸³ I tillegg bar byrettssaken preg av en mer prekær situasjon.

Rt 1998 s. 276 gjelder salg av en bruktbil fra Car & Driver AS til en privatperson. Saksøkte som var styreformann, eneksjonær og daglig leder i selskapet, hadde gitt uriktige og mangelfulle opplysninger om bilens kjørelengde til kjøperen. Spørsmålet i saken var om styreformannen var erstatningsansvarlig etter aksjeloven av 1976 § 15-1. Høyesterett fant at styreformannen hadde handlet erstatningsbetingende og idømte ham ansvar. Det følger av dommen at saksøkte hadde kunnskap om at kilometertelleren hadde blitt byttet ut før bilen ble levert fra Tyskland, men likevel unnlot han å informere kjøperen om dette. Ovenfor kjøper ble kilometerstanden oppgitt til 28 000 km, mens det i kontrakten mellom selger og den tyske firmaet var oppført en kilometerstand på 37 800 km. Det ble antatt at bilen i realiteten hadde kjørt 110 000 km. Ved siden av utvist uaktsomhet for tilbakeholdelse av relevante opplysninger, ble det ansett som uaktsomt av selgeren ikke å avholde en teknisk undersøkelse av bilen før salg. I denne saken var den ingen tvil om at styreformannen i selskapet hadde kunnskap om at bilen hadde kjørt lenger enn det kilometertelleren viste. Skaden var dermed synbar for skadevolder.

LF-2008-142218 omhandler Remøy Sea Fjord AS kjøp av olje på kreditt fra to leverandører. Det insolvente selskapets virksomhet var reketråling. Selskapet gikk konkurs før leverandørene av oljen fikk oppgjør. Spørsmålet var om styremedlemmet som også var daglig leder i selskapet, hadde handlet erstatningsbetingende. Styremedlemmet ble idømt erstatningsansvar ovenfor begge leverandørene. Lagmannsrettens presiserer at en feilvurdering

⁸³ Se nærmere gjengivelse av dommen ovenfor i punkt 4.2.2.1.

av selskapets betalingsevne i seg selv ikke er et tilstrekkelig grunnlag for ansvar. Det må foreligge helt spesielle omstendigheter for at ansvar skal gjøres gjeldende. I saken var selskapets økonomi på kjøpstidspunktet så anstrengt at styremedlemmet var pliktig til å opplyse om forholdene før avtalen om kredittkjøp. Etter lagmannsretten syn var det særegne omstendigheter som tilsa at risikoen for tap var større enn en kreditor vanligvis kunne regne med. Den ene leverandøren handlet praktisk talt med et selskap som var under avvikling, uten noen mulighet for å vite dette. I tillegg la lagmannsretten styremedlemmets betalingsvilje til grunn. Måten han hadde handlet på, ga grunnlag for å tro at hans ønske om å betale det utestående til forfall sannsynligvis ikke var til stede.

I denne saken fant retten saksøktes betalingsvilje tvilsom. Ut fra saksøktes handlemåte, er det nærliggende å tro at skadeevnen var synbar for styremedlemmet. Vedkommende hadde en sentral rolle både i Remøy Sea Fjord AS og i morselskapet Remøy Sea Group AS. I sistnevnte selskap var Remøy styreleder og enesaksjonær. På bakgrunn av dette er det meget sannsynlig at Remøy hadde kunnskap om datterselskapets anstrengte økonomi før han inngikk avtale med de to oljeleverandørene. Det kan dermed legges til grunn at skadeevnen var påregnelig for styremedlemmet.

Et ytterligere eksempel på en påregnelig skade er LB-2009-156410. Saken gjelder salg av en fritidseiendom mellom Eiendom & Fritid AS og en privatperson. Styreformann og daglig leder i selskapet unnlot å opplyse om vesentlige forhold på eiendommen. Spørsmålet var om unnlatelsen kunne utløse erstatningsansvar for styreformannen. Lagmannsretten kom til at vedkommende hadde handlet erstatningsbetingende og tilkjente saksøker prisavslag og erstatning. Lagmannsretten fant at saksøkte på en kvalifisert måte hadde handlet uaktsomt, ved å holde relevante opplysninger tilbake. Manglene fulgte av en takst som ble utført kun én måned før ny takst ble foretatt, denne gangen med en annen takstmann. Markedsprisen på den nyeste taksten var over 400 000 kr høyere enn hva som fulgte av den eldre taksten. Hovedgrunnen var nok at de fleste manglene var utelatt i den nyeste taksten. Det var kun denne som ble fremlagt ovenfor kjøper. Ved å holde relevante opplysninger tilbake er det grunn til å tro at skadeevnen var synbar for skadevolder.

Det er et gjennomgående fenomen i samtlige avgjørelser at skadevolderne holdt viktig informasjon tilbake. Det kan se ut som om de alle utsatte medkontrahenten for risiko med viten og vilje. Hva som var tillitsmennenes intensjon er vanskelig å anta. I Rt. 1998 s. 276 og i LF-2009-156410 kan det se ut som om selgernes bakgrunn for å holde informasjon tilbake, var å få gjennomført salgene til en høyere pris enn egentlig verdi på bilen og fritidseiendommen. Dette er i mine øyne rent svik og grenser til forsettlig handlinger. Etter min oppfatning ser man en litt mildere grad av skyld i de tre øvrige avgjørelsene. Skadeevnen var nok synbar for alle tillitsmennene, men det kan se ut som om de hadde et håp om at selskapenes anstrengte økonomi ville snu så lenge de fikk i stand avtale med skadelidte. Som nevnt ovenfor kan styremedlemmer i utgangspunktet ikke klandres for å foreta risikofylte avgjørelser. Hovedforskjellen i hendelsesforløpet mellom disse tre avgjørelsene og Rt. 1991 s. 119,⁸⁴ er imidlertid at skadeevnen kunne synes å være i større grad påregnelig for tillitsmennene. I Rt. 1991 s. 119 hadde deltakerne i selskapet internt innbetalt en solid sum penger for å dekke utgifter til videre drift. Her var det tatt grep om den vanskelige situasjonen selskapet var i og håpet om at selskapets likviditetsproblemer skulle snu var etter alt å dømme høyere. I Rt. 1975 s. 198, RG 1994 s. 420 (Oslo) og LF-2008-142218 ble ikke liknende tiltak gjennomført. Her ble avtalene med medkontrahentene inngått uten å opplyse om relevante forhold. Det følger av samtlige avgjørelser at dersom kreditorene hadde blitt informert om de egentlige forholdene, hadde de sannsynligvis ikke inngått avtalene. De hadde i hvert fall ikke inngått avtalene i samme ordlyd. I Rt. 1975 s. 198 og i LF-2008-142218 ville nok kreditorene krevet kontantoppgjør istedenfor avtale om kjøp på kreditt. I RG 1994 s. 420 (Oslo byrett) hadde UNIs representanter sannsynligvis krevet en garantistillelse for husleien før Terninggruppen flyttet inn i kontorlokalene. Skaden er med andre ord påregnelig dersom skadevolder hadde kunnskap om at skaden sannsynligvis ville oppstå.

⁸⁴ Se nærmere gjengivelse av dommen ovenfor i punkt 4.2.2.1.

4.5 Handlingsalternativer

4.5.1 Innledning

Et ytterligere vurderingsmoment er om styremedlemmet burde valgt en annet handlingsmåte for å unngå skade. Her skjer den nødvendige individualiseringen av skadetilfellet i culpavurderingen. Handlingsalternativet må vurderes mot de skrevne atferdsnormer, skadeevnen, den mulige skades omfang og omverdenens forventninger om reaksjon mot den aktuelle fare eller risiko. Skader som ikke var til å unngå, er ikke gjenstand for erstatningsansvar. Det kan ikke forventes et annet handlingsmønster fra skadevolderens side, der han ikke har noe handlingsalternativ. Culparegelen kan dermed beskrives som en regel om ansvar for de påregnelige skader som skadevolderen kunne og burde ha avverget. Hvor høye krav som kan stilles, avhenger av hvilket erstatningsområde man befinner seg på.⁸⁵

4.5.2 Delegasjon av ansvar til en tredjepart

Et styre består ofte av personer med ulike bakgrunn og tilknytning til selskapet. Noen er aksjeeiere og har på denne måten en særlig interesse. Andre har kompetanse på et spesielt fagområde, mens noen takker ja til vervet på bakgrunn av sin erfaring med eksempelvis styrearbeid. Samtlige har og bør ha et felles mål: Å hele veien gjøre det som er best for selskapet. Styret kan i enkelte tilfeller komme opp i en situasjon der de finner at deres kompetanse ikke strekker til. Da er det hensiktsmessig å delegere noe av sitt ansvar til andre som har ekspertise på gjeldende område. Under enkelte omstendigheter kan delegasjon bli ansett som en plikt fordi det ville være uforsvarlig å utføre oppgavene selv.⁸⁶ Dersom den som har overtatt ansvarsoppgaven forvolder skade, vil styret i utgangspunktet ikke bli erstatningsansvarlig. Dette forutsetter følgelig at delegasjonen ligger innenfor lovens grenser og at den ikke er uforsvarlig. I tillegg må styret ha overholdt sitt tilsyns- og kontrollansvar. Dersom styret ikke har utført kontroll eller hatt tilstrekkelig tilsyn, gått utover lovens

⁸⁵ Lødrup (2009) s. 147 og s. 148.

⁸⁶ Andenæs, Mads Henry (2006) s. 656.

grenser eller på andre måter gjennomført en uforsvarlig delegasjon, kan dette være erstatningsbetingende for styremedlemmene.⁸⁷

I LB-2010-199762 var delegasjon til en tredjepart tilfellet. Ekteparet Rinde kjøpte en hytte i Trysil der Nadderud Maskin AS (Nadderud Maskin) skulle utføre grunnarbeidet. På bakgrunn av at Nadderud selv ikke hadde kompetanse til å bore ned mikropæler på tomten, ble SG Tørre Fjellsprenkning engasjert til å utføre arbeidet. Boringen ble utført og hytta var nesten ferdig da det ble konstatert den hadde seget og at en del av mikropælene var deformert. På grunn av dette ble det utført en god del uventet og kostbart merarbeid. Nadderud Maskin ble etter oppbudsbegjæring tatt under konkursbehandling og ekteparet Rinde fikk ikke dekning for sitt krav i boet. Rinde saksøkte flere, blant annet Svein Gudmund Tørre som drev enkeltpersonforetaket SG Tørre Fjellsprenkning og If som var hans forsikrings-selskap. Saken her ble løst ved utenrettslig forlik. Rinde gikk i etterkant av forliket til sak mot Frank Gjesdal som var eneeier, enestyre og daglig leder i Nadderud Maskin for restkravet. Spørsmålet var om Gjesdal var erstatningsansvarlig for deler av ekteparets tap blant annet for sitt valg av underentreprenør. Lagmannsretten fant i motsetning til tingretten at Gjesdal ikke hadde handlet erstatningsbetingende. Retten uttaler følgende på s. 4 i dommen ”...Det er på det rene at det må stilles visse krav til undersøkelser knyttet til kompetansen hos dem man engasjerer for å utføre et oppdrag. Hvilke undersøkelser som må foretas, vil avhenge av situasjonen, derunder oppdragets art og konsekvensene av at noe gjøres galt....” Det må med andre ord foretas en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. Som begrunnelse for sin konklusjon, legger lagmannsretten blant annet vekt på at Gjesdal ikke kunne gjøre noe mer for å forsikre seg om at arbeidet ble utført på en forsvarlig måte. Gjesdal hadde en berettiget forventning om at Tørre ville gi beskjed dersom det oppsto problemer. På bakgrunn av det faktum at Nadderud Maskin ikke hadde kompetanse på området, hadde ikke selskapet noen mulighet til selv, eller gjennom andre, å følge opp Tørres arbeid løpende. I tillegg sendte Tørre regning med fullt beløp til Nadderud Maskin for ut-

⁸⁷ Andenæs, Mads Henry (2006) s. 656 og s. 657.

førte arbeider. Det ble ikke antydnet at Tørre selv anså arbeidet for mangelfullt. Gjesdal betalte regningen uten innsigelser, noe som trekker i retning av at han ikke hadde grunn til å tro at arbeidet ikke var utført på en tilfredsstillende måte.

4.5.3 Forebyggende tiltak

Dersom man har forårsaket en tilstand som kan by på fare, er ikke dette i seg selv erstatningsbetingende. Skadevolder blir imidlertid ansvarlig dersom han ikke advarer mot, eller utfører forebyggende tiltak mot denne faren. Hva som kreves av skadevolder, beror på en konkret skjønnsmessig vurdering der flere momenter legges til grunn. Det sentrale momentet innebærer at tiltakene må vurderes ut fra skaderisikoen. Dersom skaden kunne vært unngått ved å gjøre små og rimelige tiltak, kan det bli ansett som uaktsomt å ikke utføre disse.⁸⁸

Dersom styret har tatt en avgjørelse som ender med konkurs for selskapet, behøver dermed ikke avgjørelsen være gjenstand for erstatningsansvar. Så lenge styret selv har meldt oppbud og varslet kreditorene, har de ikke handlet erstatningsbetingende. Det samme gjelder dersom styret har varslet kreditor om at selskapets nye byggeprosjekt er et høyrisikoprojekt.

RG 1987 s. 190 (Oslo) omhandler et aksjeselskaps kjøp av to veihøvler på kreditt fra en engelsk leverandør. Veihøvlene skulle betales etter 45 dager. Før oppgjør fant sted, sendte selskapet inn akkordbegjæring til skifteretten. Forhandlingene førte ikke frem og konkurs ble åpnet i selskapet. Spørsmålet var om styret og administrerende direktør i selskapet hadde handlet erstatningsbetingende. Byretten fant at ingen i ledelsen hadde handlet uaktsomt og frikjente alle saksøkte. Etter rettens syn, hadde ledelsen gjort det som var mulig for å unngå konkurs ved å henvende seg til kreditorene for å forsøke å få til en saneringsordning. Det følger av dommen at styret var opptatt av å ikke drive for kreditors regning. Ledelsen var i denne saken etter min oppfatning meget aktive i perioden før akkorden og den etter-

⁸⁸ Lødrup (2009) s. 151.

følgende konkursen. I tiden før konkursen hadde de hyppig møtevirksomhet, både styremøter, møter med revisor, med rådgivere og med bankene. I tillegg sendte de ut varsel om den vanskelige situasjonen til sine kreditorer. Jeg er enig i rettens uttalelse om at ledelsen hadde gjort det som var mulig. Styret hadde her, etter min mening, gjort mer enn det som kan anses normalt i en slik situasjon og er dermed klart innenfor grensen hva gjelder styrets tiltaksplikt.

4.6 Handlingsunnlattelse

4.6.1 Innledning

Utgangspunktet i norsk erstatningsrett er at man ikke har noen alminnelig handleplikt. Dette gjelder særlig for unnlattelser utenfor kontrakt. Et eventuelt erstatningsansvar for handlingsunnlattelse, beror på hvilken tilknytning til skaden skadevolderen har.⁸⁹ Avtaleforholdet mellom selskapet og medkontrahenten er av betydning for styremedlemmene. Selv om styret ikke kan anses som part i denne avtalen, utgjør den likevel en handleplikt for medlemmene. Styremedlemmers handleplikt strekker seg dermed langt videre enn hva som er normalt for deliktsansvaret.⁹⁰ I tillegg til å bli erstatningsansvarlig for å handle uaktsomt eller forsettlig, kan styremedlemmer således bli erstatningsansvarlige i tilfeller der de burde handlet og unnlot å gjøre det.

Et eksempel på handlingsunnlattelse følger av LB-2008-45086. Saken omhandler salg av et eiendomsselskap. Styreformann i Phila Eiendom AS la inn bud på eiendomsselskapet, men kjøpet ble aldri gjennomført. Kontrakten ble ikke underskrevet, deloppgjøret ble ikke betalt og det ble heller ikke gjort forsøk på å finansiere restkjøpesummen. Det ble foretatt et dekningsalg av eiendomsselskapet, noe som førte til store tap. Det var flere spørsmål i saken. Spørsmålet som er relevant for oss var om styreformannen var ansvarlig for å ikke holde den bindende avtalen med Phila Eiendom AS og om han dermed var ansvarlig for eien-

⁸⁹ Lødrup (2009) s. 169.

⁹⁰ Aarum (1994) s. 87 og s. 88.

domsselskapets tap. Lagmannsretten kom til at styreformannen var erstatningsansvarlig ovenfor medkontrahtenten. Retten uttaler at "...En total unnløtelse av å forsøke å gjennomføre en handel som selskapet ellers var forpliktet til, må etter dette karakteriseres som uaktsom....".⁹¹

Et annet eksempel der det kan synes som om tillitsmannen unnløt å handle som han burde, ser vi i LB-2011-13961. Eierne av en kafèvirksomhet bestilte fire skilt på kreditt og mottok disse, men unnløt å betale for skiltene før selskapet gikk konkurs. Spørsmålet var om eieren var erstatningsansvarlig for skiltprodusentens tap. Lagmannsretten kom til at kaféeieren i det minste hadde opptrådt uaktsomt, og ble idømt erstatning. Det følger av dommen at eieren lenge hadde forsøkt å unngå betalingen. Vedkommende hadde ved flere anledninger gitt leverandøren ny beskjed om hvor fakturaen for skiltene skulle sendes. Etter lagmannsrettens syn hadde eieren oppholdt leverandøren med villedende beskjeder og taushet på en slik måte at leverandøren ikke fikk dekket sitt krav mens selskapet enda var solvent.

Et ytterligere eksempel følger av LB-2011-62216.⁹² Lagmannsretten uttaler på s. 9 i dommen at "...Erstatningsrettslig står vi i denne saken overfor en unnløtelse med stor skadeevne og med et tap som er et typisk resultat av unnløtelsen....".

4.6.2 Passive styremedlemmer

Dersom styremedlemmet har vært fraværende da den erstatningsbetingende avgjørelsen ble tatt, vil han i utgangspunktet gå fri for ansvar. Dette til tross for at styremedlemmet har en overordnet plikt til å delta på styremøte.⁹³ En annen sak er dersom det fraværende styremedlemmet er den som har kompetanse på området avgjørelsen gjaldt. Flertallet ville da sannsynligvis fulgt ekspertens stemmegivning og resultatet ville blitt et annet. I et slikt tilfelle vil det være mulig å påvise årsakssammenheng mellom styremedlemmets passivitet og

⁹¹ Nederst på side 9 i dommen.

⁹² Se nærmere angivelse av dommen ovenfor i punkt 4.3.

⁹³ Andenæs, Mads Henry (2006) s. 657 og Aarum, Kristin Normann (1994) s. 235.

skaden. Til tross for at styremedlemmet ikke var til stede da den erstatningsbetingende avgjørelsen ble tatt, kan han dermed bli kollektivt erstatningsansvarlig.⁹⁴

4.7 Oppsummering – kunne de erstatningsrettslige momentene benyttes?

Inntrykket etter å ha vært igjennom dommene ovenfor, er at retten ikke foretar noen fullstendig synlig culpadrøftelse i vurderingen av om styremedlemmet har handlet uaktsomt. Selv om momentene ikke drøftes tydelig i dommene, er jeg likevel av den oppfatning at det ikke blir direkte galt å anvende culpanormen. Selv om man skal utøve forsiktighet i å benytte culpanormen på rene formueskader, er min oppfatning at momentene er en underliggende faktor til at domstolen treffer den avgjørelsen den gjør. I enkelte dommer blir det relevante momentet for avgjørelsen imidlertid nevnt. Dette ser vi blant annet i LB-2011-62216.⁹⁵ Lagmannsretten uttaler her at en unnlatelse av garantistillelse i denne saken var gjenstand for stor skadeevne.

4.8 Er det et vilkår at selskapet selv ikke kan oppfylle forpliktelsen for at styremedlemmet skal bli ilagt ansvar?

Det følger av Rt. 1991 s. 119 at styremedlemmers personlige erstatningsansvar ovenfor tredjemann har størst betydning i de tilfeller selskapet er blitt insolvent.⁹⁶

Spørsmålet er om dette er et krav?

Etter Frostatings avgjørelse i LF-2008-142218 er ikke insolvens noe krav for at handlingen skal være gjenstand for erstatning.⁹⁷ Lagmannsretten henviser her til Rt. 1998 s. 276 der det

⁹⁴ Aarum (1994) s. 236 og s. 237.

⁹⁵ Se nærmere gjengivelse av dommen ovenfor i punkt 4.3.

⁹⁶ På s. 123.

⁹⁷ På s. 9.

uttales at ansvar etter erstatningsbestemmelsen også gjelder i de tilfeller selskapet selv kan oppfylle sine forpliktelser.⁹⁸

4.9 Forholdet til svensk og dansk rett

4.9.1 Svensk rett

Aktiebolagslagen kap. 29 § 1 regulerer de svenske styremedlemmers erstatningsansvar. Sveriges aksjelov trådte i kraft 1. januar 2006.⁹⁹ Bestemmelsens første ledd lyder som følger:

§ 1. Stiftares, styrelseledamots och verkställande direktörs skadeståndsansvar

En stiftare, styrelsesledamot eller verkställande direktör som när han eller hon fullgör sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar bolaget skall ersätta skadan. Detsamma gäller när skadan tillfogas en aktieägare eller någon annan genom överträdelse av denna lag, tillämplig lag om årsredovisning eller nolagsordningen.

Bestemmelsen er forholdsvis likelydende med vår erstatningsbestemmelse. Selskapet, aksjeeier eller andre kan kreve sitt tap dekket, dersom skaden er voldt forsettlig eller uaktsomt. Potensielle skadevoldere er imidlertid færre enn etter den norske loven. Hensynet til klare regler er viktig også her slik at næringslivet skal fungere på best mulig måte.¹⁰⁰

Selskapets medkontrahent skal kunne stole på at styret og daglig leder ivaretar selskapets og dets tredjemenn. Dersom reglene i aksjeloven, årsberetningen eller selskapets vedtekter ikke følges og skade oppstår, kan skaden være av et slikt omfang at tapet ikke alltid kan dekkes av selskapets begrensede midler. Risikoen for skade bør ikke gå ut over selskapet dersom dets tillitsmenn har handlet erstatningsbetingende, dette ville gått utover mulighetene for selskapet forretningsmessig sett.¹⁰¹

⁹⁸ På s. 282 og 283.

⁹⁹ Nerep (2009) under forord i del 1.

¹⁰⁰ Nerep (2009) s. 379 i del 3.

¹⁰¹ Nerep (2009) s. 380 i del 3.

Bakgrunnen for erstatningsreglene er med andre ord beskyttelse av selskapet og dets medkontrahenter. Dekning av ren formuesskade gjenspeiler et balansepunkt. Dersom skadevolder har påført skadelidte et tap, skal skaden gjenopprettes.

Etter svensk rett kreves det at styremedlemmet har handlet uaktsomt eller forsettlig for å bli ilagt erstatningsansvar. Dette er også utgangspunktet etter vår rett, men med noen modifikasjoner. Garantiansvaret i asl. § 2-19 er et eksempel. Her pålegges styret og revisor et solidarisk objektivt ansvar uavhengig av skyld.

4.9.2 Dansk rett

Reglene i selskapsloven § 361 er også forholdsvis likelydende som den norske og svenske erstatningsbestemmelsen. Paragrafens første ledd lyder som følger:

§ 361. Erstatningsansvar for tilføjelse af skade; stiftere og ledelsesmedlemmer m.fl.

Stiftere og medlemmer af ledelsen, som under udførelsen af deres hverv forsætligt eller uagtsomt har tilføjet kapitalselskabet skade, er pligtige til at erstatte denne. Det samme gælder, når skaden er tilføjet kapitalejere eller tredjemand.

Den danske selskapsloven trådte i kraft i 12. juni 2009 og avløste tidligere aktieselskapslov og anpartsselskapslov. I motsetning til norsk rett, er reguleringen av aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper samlet i samme lov. Bakgrunnen for dette var å skape en sammenhengende, dynamisk, moderne og fleksibel lov.¹⁰² Det gjelder her som i de to andre lovene et alminnelig culpaansvar.¹⁰³ I tråd med at erstatningsreglene blir mer og mer utfyllende, dannes det et klarere bilde av hva som med rimelighet kan forventes av det enkelte styremedlem og hva som skal til for å bli erstatningsansvarlig.¹⁰⁴ Slik som etter norsk rett kan styret i særlige tilfeller bli erstatningsansvarlige på objektivt grunnlag,

¹⁰² Schaumburg-Müller (2010) s. 5.

¹⁰³ Schaumburg-Müller (2010) s. 1174.

¹⁰⁴ Schaumburg-Müller (2010) s. 1175.

eksempelvis ved kvalifisert underkapitalisering av selskapet.¹⁰⁵ Her vil i noen tilfeller relevante unnskyldningsgrunner også fritta styret ansvar.¹⁰⁶

4.10 Oppsummering - hvor går grensen for at en handling eller unnlatelse skal være gjenstand for erstatning?

Etter min oppfatning, unnslipper man erstatningsansvar dersom man er et normalt oppegående menneske som handler deretter i sin rolle som tillitsmann. Overholder man de materielle reglene i aksjeloven og forsøker på beste måte å ivareta selskapets og dens medkontra-henter, skal det mye til før man blir erstatningsansvarlig.¹⁰⁷ Dersom styremedlemmet motsetningsvis bryter de materielle pliktene, ved eksempelvis å ikke sørge for at selskapet har en forsvarlig egenkapital, vil dette være gjenstand for erstatning. Det samme gjelder dersom styremedlemmet ikke handler etter beste evne for å finne løsninger ved å være aktiv i sin rolle som styremedlem.

Et eksempel på handling og unnlatelse som helt klart var gjenstand for erstatningsansvar, følger av LG-2005-157344. Sønneren satt i konkurskarantene og foreldrene hans tok dermed rollene som henholdsvis daglig leder og styreleder i selskapet. Et selskap som sønnen i realiteten drev. En kreditor hadde krav på tilgodehavende i selskapet for utlegg av diesel og fergebilletter. Kravet mot selskapet ble senere overdratt til eneaksjonær i Bulldog One AS. Da kravet ikke ble innfridd i sin helhet etter en forliksavtale med sønnen og selskapet, rettet eneaksjonæren søksmålet mot styreformann og daglig leder. Lagmannsretten kom til at disse var erstatningsansvarlige for kreditorens tap. Etter lagmannsrettens syn foregikk det en massiv forfordeling av selskapets midler. Styret tillot blant annet at sønnen tok ut et betydelig lån fra selskapet. Styrets leder hadde kunnskap om Bulldog One AS sitt krav mot selskapet, men unnlot å forta seg noe. Etter lagmannsrettens syn påtok foreldrene seg de

¹⁰⁵ Schaumburg-Müller (2010) s. 1176.

¹⁰⁶ Schaumburg-Müller (2010) s. 1180.

¹⁰⁷ Eksempel i LF-2011-184069 der styremedlemmene etter rettens syn hadde handlet så godt de kunne ut ifra de muligheter som forelå.

ledende vervene i selskapet slik at sønnen kunne benytte seg av aksjeselskapsformen. Når de saksøkte overså deres plikter som daglig leder og styreleder, kunne de ikke nyte godt av ansvarsbegrensningen. Man ser sjelden liknende tilfeller som dette. Denne saken befinner seg i det øvre sjiktet av uaktsomhetsskalaen. Både sønnen og foreldrene forsøkte med fullt overlegg å omgå reglene for å oppnå ansvarsbegrensning. Skadeevnen var i høyeste grad synbar og påregnelig for alle tre.

Uansett hva som er bakgrunnen for at man er en del av styret, må man ta styrevervet sitt på alvor. Som tillitsmann har man et ansvar, dersom ikke dette ansvaret blir fulgt opp slik en normal, forstandig person ville gjort, får dette etter dagens rett konsekvenser.

5 Styremedlemmers eventuelle unnskyldningsgrunner

5.1 Innledning

Culpanormen er i utgangspunktet objektiv. I vurderingen av den konkrete skadevolder, legger man således ikke individuelle ferdigheter til grunn.¹⁰⁸ For styremedlemmers vedkommende følger man da en kvalitetsstandard som skal gjelde for alle styremedlemmer. Som hovedregel i norsk erstatningsrett gir ingen individuelle forhold fritak for ansvar. Det er i utgangspunktet ingen unnskyldningsgrunn at et styremedlem er ny og uerfaren, har lite kunnskap om den skadevoldende handling eller er syk på skadetidspunktet. Vi ser allikevel at domstolene i særlige tilfeller gjør unntak og fritar styremedlemmer for erstatningsansvar.

5.2 Kunnskap

Styremedlemmet må i utgangspunktet bedømmes ut fra den kunnskap vedkommende hadde på skadetidspunktet. Hva styremedlemmet har fått vite i etterkant, vil dermed ha liten betydning. En styreformann vil i de fleste tilfeller ha mer kunnskap om driften enn de øvrige medlemmene.¹⁰⁹ Bakgrunnen for dette er blant annet at styreformannen ofte arbeider tettest med daglig leder. Likeledes vil styremedlemmer som til daglig arbeider i selskapet ofte være nærmere til informasjon enn en utenfra som kun sitter i styret.¹¹⁰ Dette kan spille inn på vurderingen av styremedlemmets ansvar. Det kan således tenkes at styremedlemmet som er ansatt i selskapet og på denne måten har vært nærmere til informasjon, kan dømmes strengere enn et eksternt styremedlem. Det avgjørende er om vedkommende hadde en større grad av faktisk kunnskap om eksempelvis selskapets trange økonomi. Dersom det kan påvises at styremedlemmet, både det interne og det eksterne, ikke hadde faktisk kunnskap på skadetidspunktet, er medlemmet dermed i utgangspunktet fri for ansvar.

¹⁰⁸ Lødrup (2009) s. 155.

¹⁰⁹ Aksjeloven og allmennaksjeloven, kommentarutgave (2004) s. 946.

¹¹⁰ Andenæs, Mads Henry (2006) s. 657.

Forholdet blir et annet dersom vedkommende styremedlem burde skaffet seg slik kunnskap. Etter asl. § 6-12 tredje ledd har styremedlemmer plikt til å holde seg orientert om selskapets økonomiske stilling. Dersom medlemmet ikke mottar nødvendig informasjon, er det i henhold til bestemmelsen pliktig til å skaffe seg slik kunnskap. Ledelsens plikt til å holde seg oppdatert, er plikter som har eksistert over lengre tid. Dette følger blant annet av Rt. 1930 s. 533. I denne saken ble en enebestyrer ansvarlig for den andre disponentens gjeld til selskapet. Etter rettens syn var det på det rene at saksøkte visste om gjelden. Retten fant at enebestyreren hadde handlet uaktsomt og ble dermed funnet erstatningsansvarlig.

5.3 Feilvurderinger

Culpanormen som er utviklet i norsk rett gir et visst rom for feilvurderinger. Dette gjelder også for profesjonsutøvere til tross for de høye krav som stilles til disse.¹¹¹

Det å drive virksomhet innebærer naturlig nok en risiko i varierende grad, både for selskapet selv, men også for de ulike tredjemenn som har tilknytning til selskapet. Feilvurderinger kan gjøres uten at de utelukkende er erstatningsbetingende.¹¹² Dette så vi blant annet i Rt. 1991 s. 119,¹¹³ der det ble foretatt en uriktig skjønnsmessig vurdering av risikoen, uten at dette ble ansett erstatningsbetingende.

Det samme var tilfellet i LB-2010-14797. Saken gjelder en tvist om en sprengningsentreprise på en boligtomt. Det ble angivelig foretatt for mye utgraving av eiendommen, noe som resulterte i omprosjektering av arkitekt, reparasjon av terrenget, ny ansvarshavende og byggelånsrenter. Det ene spørsmålet i saken var om styreformannen, som også var daglig leder og maskinfører, hadde opptrådt uaktsomt og om han dermed kunne bli personlig erstatningsansvarlig. Lagmannsretten fant at styreformannen burde handlet annerledes. Han burde stanset arbeidet og informert kreditoren om grunnforholdene. Styreformannen feilvurderte med andre ord situasjonen. Til tross for dette, kom lagmannsretten til at han ikke

¹¹¹ Lødrup (2009) s. 134. Og s. 174.

¹¹² Aksjeloven og allmennaksjeloven, kommentarutgave (2004) s. 946.

¹¹³ Se nærmere gjengivelse av dommen ovenfor i punkt 4.2.2.1.

hadde handlet klanderverdig og at det dermed ikke var grunnlag for å ilegge ham et personlig erstatningsansvar.

Dette viser at det skal mye til for at feilvurderinger skal anses erstatningsbetingende. Dersom feilvurderingen er lite gjennomtenkt og handlingen grenser mot skjødesløshet kan det imidlertid tenkes at forholdet blir et annet.

5.4 Sykdom

Den som forstår at han ikke kan oppfylle sin rolle som et kompetent styremedlem, har i utgangspunktet plikt til å si ifra seg sitt verv. Dette gjelder også ved sykdom.¹¹⁴

Et særtilfelle følger imidlertid av RG 1994 s. 145 (Eidsivating) der Nor-Con AS Norwegian X.Y.Z (Nor-Con) bestilte et sorteringsanlegg for flasker av Ølstykke Smede- og Maskinfabrikk AS (Ølstykke). Nor-Con skulle levere varen videre til Borg Bryggerier AS (Borg). Varen ble levert og Nor-Con mottok fullt oppgjør fra Borg. Betalingsavtalen mellom Ølstykke og Nor-Con gikk ut på betaling i tre rater. Den første betalingen ble gjennomført, men Nor-Cons bankkonto ble sperret før de andre delbetalingene ble gjennomført. Selskapets drift opphørte like etter. Spørsmålet i saken var om det ene styremedlemmet i selskapet kunne bli ilagt erstatningsansvar ovenfor Ølstykke. Etter en helhetsvurdering kom lagmannsretten til at ansvar ikke kunne gjøres gjeldende. Styremedlemmet var meget svekket både fysisk og psykisk og gikk på bakgrunn av sin helsetilstand fri for ansvar. Lagmannsretten uttalte at culpanormen i utgangspunktet er objektiv. Et styremedlem vil dermed ha en plikt til å tre ut fra sitt styreverv, dersom han forstår at han ikke kan oppfylle sin rolle som styremedlem. I denne saken kom retten imidlertid frem til at styremedlemmet ikke var i stand til nettopp dette. Vedkommendes helsetilstand var så svekket at han ikke greide å ta stilling til noe som hadde med driften av selskapet å gjøre. Likeledes var han ute av stand til å motsette seg gjenvalget i styret.

¹¹⁴ RG 1994 s. 145 (Eidsivating).

5.5 Arbeidsdeling mellom de enkelte styremedlemmer

Et styre er et kollektivt organ som ofte består av personer med ulik kompetanse. Det ideelle med å velge inn personer med forskjellig bakgrunn, er at man på denne måten sørger for at de fleste fagfelt innenfor selskapets drift og fremtidsplaner blir dekket. En naturlig arbeidsdeling vil være at eksempelvis advokaten tar seg av det juridiske, medlemmet med økonomisk bakgrunn kontrollerer regnskapene og ingeniøren har hovedansvaret for å utarbeide planer for selskapets nye byggeprosjekt. Dersom selskapet har blitt drevet videre, til tross for illikviditet og dermed i ettertid skulle gå konkurs, vil det kunne tenkes som naturlig at tredjemann ville krevet erstatning av medlemmet som har hatt overblikk over regnskapet. Personen med økonomisk bakgrunn ville i en slik situasjon forsømt sin plikt som styremedlem.

Vil en delegering av arbeidsoppgaver innad i styret medføre skjerping av ansvar hos de enkelte styremedlemmer?

Det er uenigheter i teorien om delegering av oppgaver innad i styret, skjerper ansvaret for det styremedlem oppgaven delegeres til. Det hevdes at en skjerping av ansvaret for det enkelte styremedlem sørger for en lettelse av ansvaret for resten av styret.¹¹⁵ Dette synspunktet støttes av reelle hensyn. Det er en gjennomgående oppfatning de senere år at styrevervet er et viktig arbeid, noe man muligens er mer bevisst på nå, enn tidligere. For noen år siden var fokuset mer på statusen av å sitte i et styre, enn på arbeidet styrevervet innebar. Den nye holdningen til styrevervet har nok gjort medlemmene mer bevisst på hva slags ansvar de faktisk sitter med som tillitsmenn i styret. En skjerping av ansvaret hos medlemmet som er ekspert på området vil dermed være på sin plass.

¹¹⁵ Aarum (1994) s. 218.

På den annen side vil et erstatningsansvar kun foreligge for det enkelte styremedlem dersom vilkårene for erstatning er til stede.¹¹⁶ Dersom et styremedlem får ansvar for et spesielt område innad i bedriften, bør imidlertid ikke dette i seg selv innebære at aktsomhetsnormen for vedkommende skjerpes. For at styret skal kunne fungere som et kollektivt organ, bør styremedlemmene ha de samme rettigheter og plikter. Dersom et medlem er av den oppfatning at han eller hun risikerer et skjerpet ansvar på bakgrunn av sine kvalifikasjoner, ville dette etter all sannsynlighet sørget for at vedkommende ikke ville ønsket å ta på seg en slik oppgave, noe som igjen ville endt med et mindre effektivt og handlekraftig styre. Likeledes vil ikke manglende kompetanse på et spesielt område være noen unnskyldningsgrunn for de øvrige medlemmene. Et styremedlem vil som hovedregel aldri kunne fri seg fra sitt overvåkningsansvar ved å overlate oppgaver til andre. I de tilfeller styrekomiteer blir benyttet, med andre ord der det er forekommet en arbeidsdeling, må dette arbeidet kun betraktes som saksforberedende.¹¹⁷ Den kyndige må dermed stå på lik linje som den ukyndige og individuelle egenskaper kan neppe spille inn.¹¹⁸ Til tross for ekspertens kompetanse er det dermed nærliggende å tro at dette ikke vil skille mellom styremedlemmers ansvar i en erstatningssak.

5.6 Styremedlem som stemmer mot det erstatningsbetingende vedtak

Dersom et styremedlem stemmer imot et erstatningsbetingende vedtak, skal han som utgangspunkt gå fri for ansvar. I de tilfeller stemmegivningen er protokollført vil dette lette styremedlemmets bevisførsel ved en eventuell tvist, men protokollføring er ikke nødvendig for å ikke bli erstatningsansvarlig. I Rt 1991 s. 835 ble byrettens dom opphevet av Høyesteretts kjæremålsutvalg. Saken gjaldt brudd på åpningstider av utsalgssteder. Byretten fant at styrets formann i selskapet som hadde overtrådt åpningstidene, hadde handlet erstatningsbetingende. Kjæremålsutvalget opphevet byrettens dom med den begrunnelse at styrets formann hadde stemt mot forslaget og dermed ikke kunne identifiseres med styrets vedtak.

¹¹⁶ Heikvam (2005) s. 503.

¹¹⁷ Heikvam (2005) s. 505 og s. 506.

¹¹⁸ Aksjeloven og allmennaksjeloven, kommentarutgave (2004) s. 945.

Dersom medlemmet som er uenig i den erstatningsbetingende avgjørelsen ikke gjør tilstrekkelig for å hindre skade, kan han på dette grunnlag også bli erstatningsansvarlig.¹¹⁹ Dette avhenger imidlertid av beslutningens skadeevne. Dersom den erstatningsbetingende beslutningen er av betydning og dermed gjenstand for stor skade, må det kreves at styremedlemmet trekker seg fra sitt styreverv for å unngå erstatningsansvar. Der beslutningen ikke fører til store tap, kan det neppe kreves at medlemmet trår ut av styret for å unngå ansvar. I et slikt tilfelle bør det holde at vedkommende stemmer imot.¹²⁰

5.7 Skadeevnens synbarhet ovenfor skadelidte

Likeledes som et styremedlem kan bli erstatningsansvarlig dersom skaden er påregnelig,¹²¹ kan han i særlige tilfeller unnslippe ansvar helt eller delvis der skadeevnen var synbar for medkontrahenten. Dersom kreditoren forsto eller burde forstått at det forelå risiko for skade på avtaletidspunktet, kan skadevolderen dermed gå fri. Skadelidte har i slike tilfeller akseptert risikoen ved egen passivitet.¹²² I LB-2009-177484 var dette tilfellet. Saken gjelder en avtale om konsulentbistand fra Hifab AB (Hifab) til Global Green One Norway (GG). GG arbeidet med et prosjekt i Ungarn som gikk ut på utnyttelse av biomasse og etablering av et produksjonsanlegg for dette. Prosjektet var kostbart og behøvde betydelige tilskudd utenifra. I denne forbindelse inngikk GG avtale med Hifab om en gjennomførbarhetsstudie. Intensjonsavtale mellom partene ble inngått og Hifab startet arbeidet med studien. Etter at GGs betaling av konsulentbistanden stoppet opp og Hifab ikke hadde fått dekning for utført arbeid på tilsammen SEK 2 181 602, ble arbeidet etterhvert stoppet. Hifab gikk deretter til sak mot styreformannen i GG. Spørsmålet i saken var om styreformannen var erstatningsansvarlig for store deler av GGs utestående gjeld til Hifab. Lagmannsretten kom til at kravet mot styreformannen ikke kunne føre frem. Det kunne ikke bevises at styreformannen hadde holdt opplysninger tilbake eller forsøkt å mislede Hifab på noen måte. Det følger av

¹¹⁹ Aksjeloven og allmennaksjeloven, kommentarutgave (2004) s. 945.

¹²⁰ Aarum (1994) s. 238-239.

¹²¹ Se ovenfor i punkt 4.4.

¹²² LB-2011-62216 på s. 11.

dommen at ut fra intensjonsavtalen mellom partene, var Hifab tiltenkt rollen som ansvarlig for prosjektet etter at finansieringen var i orden. Videre fulgte det av intensjonsavtalen at partene hadde planer om et samarbeid om en rekke liknende prosjekter i andre land. Etter lagmannsrettens syn var det lite tvilsomt at Hifab ikke visste om GGs anstrengte økonomi, da regnskapene lå lett tilgjengelig i offentlige registre. Til tross for dette, sikret ikke Hifab betalingen med bankgaranti eller forskuddsbetaling. Partene er uenige om mye av hendelsesforløpet i saken, men etter lagmannsrettens oppfatning kunne mye tale for at Hifab skulle arbeide på kreditt i en periode. Hifab hadde inngått en avtale med et nystartet aksjeselskap uten inntekter, selskapet måtte dermed være klar over at det ville være en risiko forbundet med å levere tjenester til GG med etterskuddsbetaling.

Forholdet var et annet i LB-2011-62216.¹²³ I denne saken anførte styreformannen at hans subjektive skyld måtte vurderes i forhold til RØs egen opptreden. Etter lagmannsrettens syn kan skadelidtes forhold trekkes inn allerede i culpavurderingen. Retten uttaler imidlertid at RØs handlemåte ikke var gjenstand for kritikk. Det faktum at ERT ble tatt under konkursbehandling, måtte for RØ fremstått som helt upåregnelig. RØ hadde tilsynelatende ingen grunn til å stanse arbeidene. Dette på bakgrunn av den kontrakt som ble inngått mellom partene, de tilbakemeldingene RØ mottok etter purringer på garantien og ERTs fortløpende betaling av fakturaer innen forfall. Etter lagmannsrettens syn hadde dermed ikke RØ opptrådt uaktsomt i forhold til sin medkontrahent.

Det samme var tilfellet i LE-2009-97686.¹²⁴ Saksøkte anførte forgivevis at skadelidte hadde akseptert risikoen ved kontraktinngåelse til tross for kunnskap om selskapets svake økonomi. Etter lagmannsrettens syn kunne ikke skadelidte anses å ha handlet uforsvarlig og skadevolders ansvar kunne på ingen måte falle bort. For det første var ekteparet forbrukere, mens styreformannen var profesjonell. For det annet gjorde skadelidte gode forundersøkel-

¹²³ Se nærmere gjengivelse av dommen ovenfor i punkt 4.3.

¹²⁴ Se nærmere gjengivelse av dommen ovenfor i punkt 4.2.2.1.

ser. Det følger av dommen at dersom et forhold skal anses som aksept av risiko fra skadelidtes side, må det ha vært gitt fullstendige og korrekte opplysninger om selskapets situasjon. Det ble ikke gjort her, skadelidtes avgjørelse om å inngå kontrakten med selskapet, ble dermed truffet på sviktende grunnlag.

Vi kan utlede av nevnte rettspraksis at det skal mye til for at skadelidtes aksept av risiko fører til bortfall av tillitsmennenes erstatningsansvar. Hovedansvaret ligger hos selskapet som påtar seg et ansvar til tross for faren for å drive for kreditors regning. Dersom skadelidte skal bebreides, kreves det helt spesielle forhold.

5.8 Hvem har bevisbyrden?

Etter alminnelige erstatningsrettslige prinsipper, er det skadelidte som må bevise det faktum som er bakgrunnen for de påståtte uaktsomme handlinger.¹²⁵ Skadelidte må med andre ord godtgjøre at det foreligger en sannsynlighetsovervekt for de uforsvarlige handlingene. Man ser likevel i enkelte tilfeller at domstolen gir skadevolderen bevisbyrden for at han ikke har handlet uaktsomt. Når det gjelder de ulike unnskyldningsgrunner i kap. 5 nedenfor er det styremedlemmet som har bevisbyrden for å klarlegge disse. Dette følger av hovedregelen om at enhver har bevisbyrden for egne anførsler.¹²⁶

¹²⁵ LB-2010-87977 på s. 14.

¹²⁶ Lødrup (2009) s. 181 og s. 182.

6 Særlig om miljøhensyn

Vi har nå sett på ansvarsgrunnlaget, unnskyldningsgrunnene og handlingsunnlattelse. Et særspørsmål er om styret i enkelte tilfeller kan bli fritatt for ansvar overfor kreditor til tross for at vilkårene for erstatning er oppfylt og ingen unnskyldningsgrunner kommer til anvendelse? Nedenfor skal vi se på et særtilfelle som kan være aktuelt i praksis.

6.1 Innledning

Vern av miljøet har de siste årene blitt ansett som en viktig samfunnsoppgave, både nasjonalt og internasjonalt. Miljøet har også fått betydelig oppmerksomhet fra lovgiverne. Bakgrunnen for reglene i forurensningsloven er hensynet til prevensjon, restitusjon og kompensasjon.¹²⁷ Den økonomiske prevensjon ble trukket frem i forarbeidene til forurensningsloven. Tanken er at dersom en bedrift, som stadig opptrer som skadevolder, får økt premiebelastning fra sitt forsikringsselskap, kan bedriften ofte gjøre mer for å hindre skade og dermed oppnå lønnsomhet ved reduserte forsikringspremier.¹²⁸ Vi har blitt mer og mer bevisste på miljøet, noe som har utviklet seg til at miljøskadende virksomheter nærmest blir sett på som en uting. Dersom vi tenker oss en virksomhet som eksempelvis driver med produksjon av maling, stiller forurensningsloven store krav til denne virksomheten for at den ikke skal bli erstatningsansvarlig for forurensningsskade. Avfallet fra slik produksjonen kan skade miljøet dersom det ikke blir korrekt behandlet. En korrekt behandling kan ofte være en stor utgiftspost for selskapet.

6.2 Ansvarsgrunnlaget

I henhold til forurl. § 55 er ansvaret for skade på miljøet et rent objektivt ansvar. Dette tilsier at ansvaret inntreffer uavhengig av skyld.¹²⁹

¹²⁷ Lødrup (2009) s. 280.

¹²⁸ Lødrup (2009) s. 116.

¹²⁹ Lødrup (2009) s. 281.

6.3 Pliktsubjektet

Etter forurl. § 55 ligger ansvaret hos den som forurensar. Dersom det er en annen enn eieren som driver miljøskadelig virksomhet på eiendommen, er det denne som i utgangspunktet skal betale. Eieren kan imidlertid i noen tilfeller bli erstatningsansvarlig. Dette var tilfellet for et morselskap i Rt. 2010 s. 306. Datterselskapet drev miljøfarlig virksomhet. Spørsmålet i saken var om et morselskap som aksjonær i datterselskapet, kunne pålegges å sørge for, eller bekoste nødvendige miljøundersøkelser etter forurl. § 51. Dommen drøfter inngående hvem som bør være pliktsubjektet i en slik sak. Miljøverndepartementet anførte at morselskapet kunne holdes ansvarlig dersom det har tilstrekkelig grad av styring over datterselskapets virksomhet. Videre uttalte departementet at ansvaret bør plasseres hos det subjektet som har økonomisk interesse i den forurensende virksomheten.¹³⁰ Dommen peker videre på at beskrivelsen av pliktsubjektet i forurl. § 51 er vid, bakgrunnen for dette er at forurensningsmyndigheten skal kunne velge blant flere skadevoldere.¹³¹ Høyesterett sluttet seg til miljøverndepartementets uttalelser og fant morselskapet ansvarlig for å besørge og bekoste nødvendige utredninger.

Høyesteretts standpunkt i denne saken var rimelig klart. Dersom man driver miljøskadende virksomhet, er man pliktig til å foreta nødvendige undersøkelser eller liknende tiltak etter forurl. § 51. Dersom vi går tilbake til vårt eksempel, kan dette ansvaret naturlig tenkes å pålegge aksjeselskapets styre. Styremedlemmene bør ha den nødvendige kontroll og innflytelse over selskapets virksomhet, slik at de kan bli ansett som pliktsubjekter. Dersom selskapet i en vanskelig økonomisk periode, blir pålagt å utføre nødvendige undersøkelser etter forurl. § 51, kan styret stå overfor et særdeles vanskelig valg. Slike undersøkelser kan ofte bli dyrt. Satt helt på spissen må styret da velge mellom å foreta undersøkelsene og eventuelt gjøre tiltak, for å unngå erstatningskrav fra forurensningsmyndighetene. Dersom de velger å gjennomføre det de har fått pålegg om, kan dette, for et selskap som nærmer seg

¹³⁰ Rt. 2010 s. 306 på s. 47.

¹³¹ Rt. 2010 s. 306 på s. 48.

insolvens, gå hardt utover dekning av kreditorenes fordringer. De vil med andre ord følge forurensningsmyndighetens pålegg på bekostning av kreditorene, noe som igjen kan ende med at de får erstatningskrav mot seg etter asl. § 17-1 i tillegg. Hva bør styret gjøre her?

Spørsmålet er dermed om styremedlemmene kan bli fritatt for ansvar dersom selskapet har blitt drevet for kreditors regning på grunn av hensyn til miljøet?

Det følger av forurl. § 7 at alle har en plikt til å unngå forurensning. Dersom denne plikten ikke overholdes, kan bedriften bli erstatningsansvarlig etter forurensningsloven kap 8.

Styremedlemmene skal i alle tilfeller arbeide for å ivareta selskapets interesser på best mulig måte. Dersom de velger å se bort ifra myndighetenes pålegg og heller prioritere de utestående fordringene hos kreditorene, vil det være gode muligheter for at selskapet hadde blitt saksøkt av forurensningsmyndighetene. Et slikt erstatningskrav ville sannsynligvis sørget for at selskapet, slik som i vårt eksempel, hadde gått konkurs. For kreditorenes del hadde nok dette vært det beste, de ville på denne måten fått dekket inn sine krav før erstatningskravet og en følgende konkurs ville inntruffet. På den annen side er selskapet, som alle andre, pliktig til å følge lovverket. Forurensningsmyndigheten kan pålegge selskapet en plikt til å utføre undersøkelser og eventuelle tiltak, jf. forurl. § 51. Det kan jo tenkes at styremedlemmene var villig til å ta sjansen på at deres situasjon ville snu. Dersom det ble kjent at bedriften gjorde sitt for å bevare miljøet, ville de kanskje fått flere kunder som igjen ville økt omsetningen. På denne måten ville likviditeten og dekningsmuligheten overfor kreditorene blitt bedre.

I Rt. 1991. 119 er det referert til et sitat fra den danske juristen Bernhard Gomard: "...En virksomheds ledelse er imidlertid berettiget til at kæmpe for at bevare selskabet og for at undgå betalingsstandsning og konkurs, sålænge der er en rimelig chance for, at dette kan lykkes, og ledelser i denne situation er blevet frifundet, også i tilfælde hvor håbet om at

selskabet kunne ride stormen af, måtte betegnes som spinkelt, men dog ikke helt urealistisk....»¹³²

Så vidt meg bekjent, har ikke følgende problemstilling vært oppe for rettslig behandling enda. Det nærmeste vi kommer er den tidligere nevnte Rt. 2010 s. 306. På bakgrunn av dette, vet man ikke om ledelsen ville blitt frifunnet, slik som Gomard forutsetter. Uansett gir uttalelsen et viktig budskap til ethvert selskaps ledelse. I de tilfeller det er en sjanse for at man kan lykkes, bør man satse. Overført på vårt eksempel, vil det således være naturlig å tenke at styremedlemmene burde følge pålegget fra forurensningsmyndighetene for å slippe et erstatningskrav fra den kanten, i håp om at deres vanskelige økonomiske situasjon ville snudd.

¹³² Bernhard Gomard (1986) s. 321.

7 Lemping

Utgangspunktet er at skadevolder skal betale skadelidte fullt erstatningsoppgjør.

Asl. § 17-2 oppstiller imidlertid et unntak fra denne hovedregelen. Erstatningsansvar etter asl. § 17-1, kan lempes etter skadeserstatningsloven (heretter forkortet skl.) § 5-2. Bestemmelsen lyder som følger:

§ 5-2. (lemping av erstatningsansvar)

Erstatningsansvaret kan lempes når retten under hensyn til skadens størrelse, den ansvarliges økonomiske bæreevne, foreliggende forsikringer og forsikringsmuligheter, skyldforhold og forholdene ellers finner at ansvaret virker urimelig tyngende for den ansvarlige. Det samme gjelder når det i særlige tilfelle er rimelig at den skadelidte helt eller delvis bærer skaden.

Regelen om lemping er en sikkerhetsventil mot urimelig store erstatningskrav.¹³³ Den er begrunnet i hensynet til skadevolderen i de tilfeller erstatningskravet vil være for tyngende for vedkommende.¹³⁴ Etter en gjennomgang av rettspraksis, ser vi eksempler på at styremedlemmers erstatningsansvar i noen tilfeller blir lempet under særlige forhold.

Det følger av skl. § 5-2 at erstatningsansvaret kan lempes på bakgrunn av skyldforhold og dersom ansvaret er urimelig tyngende for den ansvarlige. Dette var tilfellet i Rt 2010 s. 93. Saken omhandler en bonde som under arbeid falt ned fra en skogsmaskin og ble 100 % ervervsmessig ufør. Bonden var eneksjonær, styreleder og daglig leder i selskapet. På skadetidspunktet hadde han ikke tegnet yrkesskadeforsikring til tross for at selskapet var forpliktet til dette. Bonden hadde dermed et yrkesskadeforsikringskrav mot Yrkesskadeforsikringsforeningen og foreningen hadde et erstatningskrav mot bonden etter asl. § 17-1. Retten kom frem til at kravet mot bonden måtte lempes med 50 %, slik at han fikk nytte av halve yrkesskadeforsikringen. Dette ble begrunnet med at bondens

¹³³ LB-2011-62216 s. 12.

¹³⁴ Rt 1997 s. 883 på s. 890.

uaktsomhet lå i nedre sjikt og at det ville rammet ham hardt dersom fullt erstatningsoppgjør skulle gjennomføres.

Et annet eksempel på at retten legger vekt på skyldforholdet, følger av LB-2011-62216.¹³⁵ Etter rettens syn var ikke skaden voldt forsettlig, men den befant seg i det øvre sjiktet av uaktsomhet. Det følger av dommen at styreformannen måtte selge hytten sin for å få dekket erstatningskravet til entreprenøren. Lagmannsretten fant allikevel at han hadde økonomiske midler til å dekke kravet fullt ut. Han hadde gode inntekter og ville kunne beholde en kostbar eiendom for seg og sin familie.

Etter skl. § 5-2 infine, kan erstatningsansvaret lempes der det i særlige tilfeller er rimelig at den skadelidte helt eller delvis bærer skaden. Dersom tredjemann eksempelvis kjente eller burde kjenne til selskapets anstrengte økonomi, kan dette ha innvirkning på styremedlemmets erstatningsansvar.¹³⁶ Dette var tilfellet i RG 1994 s. 420.¹³⁷ Tillitsmennene ble her erstatningsansvarlige for uaktsom opptreden ovenfor sin medkontrahent. Etter rettens syn, opptrådte imidlertid UNIs representanter på en uforsiktig måte ved å ikke innhente noen form for garantistillelse i forkant. Erstatningens størrelse ble dermed lempet betraktelig etter lempningsregelen i tidligere aksjelov § 15-3.

Det samme var tilfellet i LF-2009-12262.¹³⁸ Etter flertallets syn, var det to forhold i saken som gjorde at det solidariske erstatningsansvaret til styremedlemmene i Abel Marine ble lempet med nesten 2/3. Kjøperne av båten hadde for det første selv utvist uaktsomhet ved å inngå en avtale som innebar forskuddsbetaling av et beløp i denne størrelsesordenen. Retten la spesielt vekt på at skadelidte måtte være klar over at pengene skulle sendes ut av landet, i tillegg dreide det seg om et betydelig beløp som var lånefinansiert med pant i kjøper-

¹³⁵ Se nærmere gjengivelse av dommen ovenfor i punkt 4.3.

¹³⁶ Aksjeloven og allmennaksjeloven, kommentarutgave (2004) s. 953.

¹³⁷ Se nærmere gjengivelse av dommen ovenfor i punkt 4.4.

¹³⁸ Se nærmere gjengivelse av dommen ovenfor i punkt 4.3.2.

nes bolig. Skadelidte ble dermed ansett for å handle uaktsomt ved å sette seg selv i en sårbar situasjon. For det annet måtte skadelidte klandres for å ikke godta tilbudet om levering av en annen båt, slik at tapet kunne blitt redusert. Det følger av dommen at kjøperne fikk tilbud om å kjøpe minst tre andre båter, styrets tilbud om forslag til annen løsning ble imidlertid avslått.

8 Hvorfor blir styreformannen oftest ilagt erstatningsansvar?

8.1 Innledning

I arbeidet med å få oversikt over styremedlemmers erstatningsansvar der selskapet er blitt drevet for kreditor regning, har jeg vært igjennom en stor mengde rettspraksis. I dette arbeidet har jeg i hovedsak konsentrert meg om Høyesteretts- og lagmannsrettsavgjørelser, men noen dommer fra tingretten er også blitt gjennomgått. Jeg har ikke kunnet unngå å se at retten ofte fokuserer på styreleders ansvar i en erstatningssak. Dette er naturlig i de tilfellene saksøkte er eiere og styreleder i selskapet.¹³⁹ Der styret består av flere medlemmer og alle har vært enige om å drive selskapet for kreditors regning, ser man imidlertid i flere tilfeller at domstolen kun ilegger styrets leder ansvar. I det følgende vil jeg forsøke å belyse hvorfor det er slik.

8.2 Tredjemanns ulike utvelgelseskriterier

Hvilket styremedlem domstolen ilegger erstatningsansvar er følgelig avhengig av hvem den skadelidte har gått til sak mot. En skadelidte kan fritt velge hvem av de ansvarlige styremedlemmene han vil saksøke.¹⁴⁰ Dersom det foreligger ansvarsgrunnlag ovenfor flere medlemmer, kan kreditor således plukke ut ett medlem som han ønsker å gå til sak mot. I kreditors vurdering kan flere forhold spille inn. Har han kunnskap om at det ene ansvarlige medlemmet har en solid økonomi, vil det tenkes hensiktsmessig å saksøke vedkommende slik at faren for lemping av erstatningskravet blir mindre. Der det ene medlemmets grad av handling og engasjement rundt den erstatningsbetingende avgjørelsen har skilt seg ut fra de øvrige, er det muligens naturlig for kreditor å saksøke dette medlemmet fremfor de andre. I slike tilfeller er det kun det ene medlemmets handlemåte som blir gjenstand for rettens

¹³⁹ Eksempler: Rt 1998 s. 276 og LF-2008-142218. Se nærmere gjengivelse av dommene ovenfor i punkt 4.4.

¹⁴⁰ Aarum (1994) s. 68.

vurdering, mens de andre går fri til tross for at det i utgangspunktet foreligger ansvarsgrunnlag.¹⁴¹

Der skadelidte har valgt å gå til sak mot flere kan alle etter en konkret vurdering bli vurdert likt. I særlige tilfeller kan det likevel se ut som om domstolen foretar en differensiering av ansvaret. Dette skal vi se nærmere på nedenfor.

8.3 Er kravene til styreformannen strengere enn for de øvrige medlemmene?

Etter asl. § 17-1 reguleres styremedlemmers erstatningsansvar ved ordlyden ”styremedlem”. Loven skiller dermed ikke mellom styreleder og de øvrige styremedlemmene. Jeg har heller ikke funnet noe som kan tilsi annet i lovens forarbeider. Det kan dermed isolert sett antas at medlemmene har lik ansvarsgrad. Det kan også tenkes at lovgiver vil la det være opp til domstolen å avgjøre hvem i styret som er mest berettiget til å bli ilagt ansvar når skade er oppstått i det konkrete tilfellet. Hva domstolen tenker om dette, har imidlertid vært vanskelig å få tak på.

Spørsmålet er om det foreligger en differensiering av ansvaret hos de enkelte styremedlemmer?

Jeg har vært i samtale med flere personer som har ulike styreverv. Oppfatningen hos de fleste er at det er styreleder som sitter med det største ansvaret. Dette begrunnes med at lederen av styret stort sett har et bedre betalt verv enn de øvrige medlemmene. Styreleder har i tillegg ofte en hyppigere kontakt med daglig leder, noe som tilsier at han er nærmest til å få relevant informasjon om selskapets drift. Styreformannen har dobbeltstemme, dette gir ham mer innflytelse i styrets avgjørelser og dermed mer makt. Styrets formann har også signaturrett. Han kan dermed signere en avgjørelse alene, mens de andre medlemmene må være to. Til slutt er det alminnelig antatt at styrelederen har mest ansvar. Dette har nok

¹⁴¹ Et styremedlem kan imidlertid selv trekke andre ansvarlige medlemmer inn i saken. Se mer om dette ovenfor i punkt 3.2.

sammenheng med tittelen. En ”leder” sitter ofte med mest makt og har angivelig derfor mest ansvar.

I LB-2011-62216¹⁴² besto styret i ERT av tre medlemmer. Wessel var styreformann og Myklebust og Halaas var styremedlemmer. Lagmannsretten vurderte det individuelle og personlige erstatningsansvaret på bakgrunn av den innsikt de tre hadde i prosjektet og på deres mulighet til å påvirke garantistillelsen. I saken var styreformannens rolle meget sentral. Wessel var en av eierne i morselskapet Estatia Resort ASA (ER). Her satt han også i styret og var daglig leder. I tillegg var han styreformann i datterselskapet ERT. Lagmannsretten bebreidet styreformannen for at en tilstrekkelig garanti ikke var på plass. Etter rettens syn lå ansvaret for å kontrollere at garantirammen fra banken var i tråd med entreprenørkontraktene hos styreleder og prosjektleder. Når RØ purret på garantistillelsen måtte det være klart for Wessel at denne ikke var i orden. De to andre styremedlemmene hadde også kunnskap om at RØs garantistillelse ikke var i orden, men etter lagmannsrettens syn var Wessel imidlertid nærmest av de tre til å rydde opp i forholdet. Dette begrunnes med hans sentrale rolle i morselskapet og datterselskapet, i tillegg hadde han hovedansvaret for lånesøknaden. Det faktum at Wessel i møte med banken undertegnet en rekke papirer, blant annet garantistillelsen til de to andre entreprenørene, men ikke garantistillelsen til RØ, er etter lagmannsrettens syn et klart kritikkverdig forhold. Retten uttaler på s. 10 i dommen at ”...Wessel var den i styret som ut i fra sin posisjon og muligheter var nærmest til å ta forholdet opp i ER og følge opp overfor banken....”. Lagmannsretten kom dermed til at styreformannen hadde opptrådt uaktsomt og erstatningsbetingende ovenfor RØ.

Når det gjelder Myklebusts forhold er det etter lagmannsrettens syn ingenting som tyder på at han hadde noen sentral rolle i arbeidet med garantistillelsen. Lagmannsretten understreket imidlertid at styremedlemmet burde ha utvist større grad av årvåkenhet. Likevel ble

¹⁴² Se nærmere gjengivelse av dommen ovenfor i punkt 4.3.

ikke hans handlemåte ansett erstatningsbetingende og lagmannsretten frikjente styremedlemmet under tvil.

Det samme gjelder for Halaas vedkommende. Halaas var mer involvert når det gjaldt garantistillelsen den siste perioden enn det Myklebust var. Hun var kjent med flere av epostene mellom styreformann, prosjektleder, banken og RØ. Halaas har hevdet at hun regnet med at Wessel tok tak i saken. Lagmannsretten la denne forklaringen til grunn, men fant at hun hadde handlet kritikkverdig. Lagmannsretten vurderte allikevel Halaas` unnlatelse av å varsle RØ om garantirammen til å ikke være uaktsom. Dette under tvil.

Det kan se ut som om de øvrige medlemmene var av den oppfatning at styrelederen hadde hovedansvaret for garantistillelsen. Man ser her et eksempel på at styremedlemmene lener seg på styreformannen og regner med at han skal ta tak i et problem som de vet eksisterer. Etter Halaas` forklaring var Wessel den eneste i styret som kunne ta opp spørsmålet om garantistillelsen med banken. Hun unnlot imidlertid å varsle RØ om de reelle forholdene og lot dermed sin medkontrahent forbli i uvisshet. Det samme gjelder Myklebust som ifølge dommen trodde at Wessel ville sørge for garantistillelsen, uten å vite dette for sikkert.

8.4 Konklusjon

Omfanget av virksomheten og styresammensetningen kan variere. Man må derfor foreta en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. Mitt inntrykk er imidlertid at det er styreleder som generelt sett har hovedansvaret i styret. Dette tilsier at det kan foreligge en differensiering av ansvarsgraden mellom de enkelte styremedlemmer.

9 Litteraturliste

Bøker

Aksjeloven og allmennaksjeloven, kommentarutgave. 2. Utg. Aarbakke, Magnus...[et al.]. Oslo, Universitetsforlaget, 2004.

Andenæs, Mads Henry. *Aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper.* 2. utg. Oslo, 2006.

Gomard, Bernhard. *Aktieselskaber og Anpartsselskaber.* København, 1986.

Lødrup, Peder. *Lærebok i erstatningsrett.* 6.utg. Oslo, Gyldendal Norske Forlag AS, 2009.

Nerep, Erik og Samuelsson, Per. *Aktiebolagslagen en lagkommentar.* 2. utg. Stockholm, Thomson Reuters Professional AB, 2009.

Schaumburg-Müller, Peer og Werlauff, Erik. *Selskabsloven med kommentarer.* 1. utg. København, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2010.

Aarum, Kristin Normann. *Styremedlemmers erstatningsansvar i aksjeselskaper.* 1.utg. Oslo, Ad Notam Gyldendal AS, 1994.

Festskrift

Heikvam, Hans Martin K. *Styreansvar I:* Biller, Odd Ivar, Brannstein, Erik, Brautaset, Are og Hasaas, Olav. Industribygging og rettsutvikling, juridisk festskrift i anledning Hydros 100-årsjubileum. Bergen, Fagbokforlaget, 2005, s. 503-508.

Stenvik, Are. *Erstatning og rettssubjektivitet I:* Selskap, kontrakt, konkurs og rettskilder, juridisk festskrift til Mads Henry Andenæs. Oslo, Gyldendal Akademisk, 2010, s. 281-301.

Artikler

Norske tidsskriftartikler

Perland, Olav Fr. *Styreansvar etter de nye aksjelovene*. I: Tidsskrift for forretningsjus. 1999, s. 125-159. (Lovdata?)

Utenlandske tidsskriftsartikler

Normann, Kristin. *Indirekte aksjonæransvar*. I: Nordisk tidsskrift for selskabsret. 1999, s. 64-79.

Norsk lovgivning

Aksjeloven: Lov 13. juni 1997 nr. 44. (Asl.)

Allmennaksjeloven: Lov 13. juni 1997 nr. 45. (Asal.)

Bilansvarsloven: Lov 3. februar 196. (Bal.)

Dekningsloven: Lov 8. juni 1984 nr. 59. (Deknl.)

Forurensningsloven: Lov 13. mars 1981 nr. 6. (Forurl.)

Konkursloven: Lov 8. juni 1984 nr. 58. (Kkl.)

Panteloven: Lov 8 feb. 1980 nr. 2. (Pantel.)

Skadeserstatningsloven: Lov 13. juni 1969 nr. 26. (Sk1.)

Skattebetalingsloven: Lov 17. juni 2005 nr. 67. (Sktbl.)

Straffeloven: Lov 22. Mai 1902 nr. 10. (Str1.)

Tvisteloven: Lov 17. juni 2005 nr. 90. (Tvl.)

Utenlandsk lovgivning

Aktiebolagslagen: Lov 1. Januar 2006 nr. 551 (Sverige)

Selskabsloven: Lov 12. juni 2009 nr. 470. (Danmark)

Forarbeider

Ot.prp. nr. 23 (1996-1997), NB Lov om aksjeselskaper (aksjeloven) og lov om allmennaksjeselskaper (allmennaksjeloven).

Ot.prp. nr. 31 (1998-1999), om lov om erstatning ved pasientskader (pasientskadeloven).

Ot.prp. nr. 55 (2005-2005), om lov om endringer av aksjelovgivningen mv.

Personlig meddelelse

Granli, Thom-Kåre. Ekstern veiledning per mail og telefon mars og april 2013. Til sammen 3 timer.